

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П.ДРАГОМАНОВА

Волошина Валентина Віталіївна

УДК 159.9.-051:378.091,12

**ПСИХОЛОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ
ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА**

19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора психологічних наук

КИЇВ – 2016

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі теоретичної та консультативної психології
Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова

Науковий консультант: доктор психологічних наук, професор
БУЛАХ Ірина Сергіївна,
Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова,
завідувач кафедри теоретичної та консультативної
психології.

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор,
дійсний член НАПН України
ЯЦЕНКО Тамара Семенівна,
Черкаський національний університет
імені Б.Хмельницького,
завідувач кафедри практичної психології;

доктор психологічних наук, професор
ЧЕРНОБРОВКІН Володимир Миколайович,
Національний університет
«Києво-Могилянська академія»,
завідувач кафедри психології та педагогіки;

доктор психологічних наук,
старший науковий співробітник
ПРОРОК Наталія Василівна,
Інститут психології імені Г.С.Костюка
НАПН України,
завідувач лабораторії психодіагностики
та науково-психологічної інформації.

Захист відбудеться 19 квітня 2016 р. об 11.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.10 у Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова за адресою: вул. Пирогова, 9, м. Київ, 01601.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова за адресою: вул.Пирогова,9, м. Київ, 01601.

Автореферат розіслано «__» березня 2016 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

— Л.В.Долинська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. У сучасних умовах в українському суспільстві відбуваються глибокі трансформації, пов'язані з переосмисленням аксіологічної сутності людини, її розвитку та життєтворчості. Долучення до європейського освітнього простору, розширення ціннісно-сислової сфери суспільної свідомості стимулювало вітчизняний контент до ціннісної детермінації внутрішньодержавних політико-правових, соціально-економічних, освітньо-наукових процесів. На всіх етапах становлення суспільства ключовим завданням освіти та науки залишається координація й підтримка молоді в оновленому ціннісно-сисловому просторі буття. У такому разі головною метою професійної підготовки майбутніх фахівців є спрямованість на осмислення соціально-нормативних, особистісних, професійних цінностей та розвиток їх ціннісної самосвідомості загалом. Реалізація цієї мети в межах вищої професійної освіти, зокрема в галузі психологічної підготовки майбутніх фахівців, потребує розробки та впровадження інноваційних психологічних технологій з розвитку в них стійких інтегрованих особистісно-професійних компетентностей.

У психологічній науці тривалий час послуговувались надбаннями науково-технологічних розвідок вчених ХХ ст. Перші психотехнології були запропоновані для дослідження вищих психічних функцій і диспозицій особистості, її свідомості та цілеспрямованості поведінки (Г.Мюнстерберг, В.Штерн), вивчення індивідуальної змінюваності професійно-важливих якостей людини (В.М.Бехтерев, С.Г.Геллерштейн), аналізу психофізичних й фізіологічних процесів, які відбуваються в організмі людини, та їх узгодженості з вимогами до певної професії (А.М.Мандрика, О.В.Запорожець). На підставі вище запропонованих наукових доробок тривалий період серед наукової спільноти залишалось дискусійним питання про співвідношення понять технологія, метод, методика, прийом, засіб. Окремі вчені (Т.С.Кабаченко та ін.) диференціювали ці поняття і розглядали одні з них, як більш широкі - родові, інші, як вужчі - видові, висувалась думка про те, що ці поняття тотожні (В.Г.Панок), а також існувала ідея, що кожне з цих понять транслює більш-менш рівнозначні функції в процесі професійної підготовки майбутнього фахівця. Згодом цей науковий дискурс набув певної означеності в тому сенсі, що психотехнологія не є сукупністю методів чи прийомів впливу на особистість в процесі її життєтворення. Психологічна технологія визначається як певний алгоритм покрокових взаємопов'язаних суб'єктивно-об'єктивних дій, впровадження яких призводить до заздалегідь запланованого результату в розвитку особистості (О.Г.Бахтіяров, М.С.Корольчук, О.К.Колеченко, Е.П.Утлік).

З часом у психолого-педагогічних науках починають домінувати розробки педагогічних технологій, таких як: проектування та управління педагогічним процесом (В.М.Монахов), компонування форм, методів, прийомів навчально-виховного процесу (Г.С.Селевко), моделювання способів зовнішнього впливу в процесі реалізації навчальних заходів (В.П.Беспалько) тощо. Однак їх детальний аналіз показав, що механічне поєднання форм та методів впливу на особистість без врахування специфіки психологічних механізмів та закономірностей її розвитку,

значущих в онтогенетичному становленні людини, не забезпечує ефективності реалізації цих технологій.

З метою підвищення якості професійного розвитку майбутнього психолога вченими було розроблено та впроваджено ряд технологій, зокрема, особистісно орієнтованої освіти (В.В.Серіков, В.І.Слободчиков), психологічного супроводу як системи професійної діяльності психолога (Р.В.Овчарова), підготовки психолога початкової освіти (М.Р.Бітянова), розвитку смислової професійної установки (А.А.Алімов), самоактуалізації особистісного і професійного «Я» (Д.В.Чупшев), становлення професійних властивостей психолога тренінгової діяльності (С.І.Макшанов) та професійної мотивації психолога-консультанта (М.А.Гуліна, О.В.Сидоренко).

Різні аспекти фахової підготовки віднайшли своє відображення у наукових доробках з проблеми сутності професійного розвитку психолога (С.Д.Максименко, Н.В.Пророк, Н.В.Чепелева, Т.С.Яценко), його професійно значущих якостей (Є.О.Клімов, О.Г.Лідерс), детермінант професіогенезу майбутнього психолога (Л.Б.Шнейдер), його особистісної свободи (В.М.Чернобровкін, В.А.Чернобровкіна).

Отже, наявні на сьогодні психологічні технології підготовки майбутнього психолога здебільшого орієнтовані на актуалізацію одного із провідних чинників (професійної мотивації, ідентичності, практичних компетенцій та ін.) його особистісного й професійного зростання. У теперішній час особливої значущості серед них набувають особистісні цінності як детермінуюче ядро професійного аксіогенезу студента-психолога (І.Д.Бех, З.С.Карпенко). Втім технології, які забезпечували б цілісність, поетапність і безперервність фахового зростання майбутнього психолога, підвищували потенціал його ціннісного ставлення та пізнання обраної професії з врахуванням як особливостей спеціалізації, так і ефективності практичних дій, відсутні.

Таким чином, фахова підготовка майбутніх психологів в умовах вищої школи потребує емпіричних досліджень, базисом яких стануть концептуальні парадигми, що сприятимуть розробці інноваційних психотехнологій, спрямованих на актуалізацію аксіологічної сутності професії, осмислення соціальної цінності психолога та цінності Іншого (клієнта) як суб'єкта його професійної діяльності, забезпечуючи тим самим висококваліфікований психологічний супровід й своєчасне реагування на кризові ситуації в розвитку особистості та суспільства загалом.

Соціальна значущість та недостатнє наукове вивчення у сучасній теорії й практиці психологічних технологій підготовки майбутніх психологів, необхідність розробки моделі й впровадження у процес фахової підготовки з метою розв'язання науково-практичних завдань модернізації вищої освіти в Україні й обумовили вибір теми дисертаційного дослідження «Психологічні технології підготовки майбутнього психолога».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження входить до плану наукових робіт кафедри теоретичної та консультативної психології Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова за напрямком «Теорія та технологія навчання та виховання в системі народної освіти». Тема дисертації затверджена Вченою радою НПУ імені

М.П.Драгоманова (протокол № 7 від 18 лютого 2010 р.) та рішенням бюро Ради з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології НАПН України (протокол № 9 від 21.12.2010 р.)

Метою дослідження є теоретико-концептуальне обґрунтування та емпіричне вивчення психологічних технологій професійної підготовки й аксіологічної сутності, структури, механізмів розвитку інтеграла професійної цінності (ІПЦ) майбутнього психолога, розробка та впровадження психотехнологій формування цього утворення в процесі набуття фаховості майбутнім психологом у вищому навчальному закладі.

Досягнення поставленої в роботі мети передбачається у реалізації наступних **завдань дослідження:**

1. Здійснити теоретико-методологічний аналіз змісту та сутності психологічних технологій, соціально-психологічних детермінант і виокремити особистісні й професійні цінності фахової підготовки майбутнього психолога у вищому навчальному закладі.
2. Визначити змістове навантаження інтеграла професійної цінності майбутнього психолога та специфіку особистісного вибору ним спеціалізації в процесі фахової підготовки у вищому навчальному закладі.
3. Обґрунтувати науковий підхід, принципи, етапи фахової підготовки майбутнього психолога, визначити аксіологічну сутність інтеграла професійної цінності, механізми його розвитку та побудувати концептуальну модель психологічних технологій підготовки до професійної діяльності майбутнього психолога.
4. Підібрати, розробити комплекс методів та валідних і надійних методик дослідження інтеграла професійної цінності, обґрунтувати критерії та визначити рівні й показники його розвитку в майбутніх психологів.
5. Емпірично визначити становлення особистісної, професійної й соціальної аксіосфер майбутнього психолога, специфіку особистісного вибору ним спеціалізації, сформованість його аксіоідентичності та виявити вплив психологічних механізмів на розвиток інтеграла професійної цінності майбутнього фахівця.
6. Виявити закономірності розвитку особистісної, професійної, соціальної аксіосфер та ІПЦ майбутнього психолога.
7. Обґрунтувати особливості впровадження психологічних технологій фахової підготовки майбутнього психолога, а також специфіку формування його інтеграла професійної цінності та перевірити ефективність реалізації психотехнологій у навчально-виховному процесі вищого навчального закладу.

В основу дисертаційного дослідження були покладені наступні **припущення:**

- компетентність та конкурентоспроможність майбутніх психологів залежить від дієвого впровадження в процес фахової підготовки інноваційних психологічних технологій розвитку їх ціннісної самосвідомості;
- ефективність професійної підготовки майбутніх психологів нерозривно пов'язана з осмисленням та усвідомленням ними цінності себе як психолога, професії та Іншого як суб'єкта майбутньої професійної діяльності;

- поетапне використання в процесі фахової підготовки аксіологічно орієнтованих психологічних технологій сприяє гетерохронності розвитку аксіосфер самосвідомості як складових інтеграла професійної цінності майбутнього психолога;
- система взаємопов'язаних та взаємодоповнюючих психологічних технологій, які проходять наскрізно від першого до п'ятого курсів фахової підготовки майбутніх психологів у вищому навчальному закладі, забезпечує розвиток їх інтеграла професійної цінності;
- розвиток складових інтеграла професійної цінності майбутнього психолога забезпечується провідними для цих технологій психологічними механізмами.

Об'єктом дослідження є професійна підготовка майбутнього психолога.

Предметом дослідження - психологічні технології підготовки майбутнього психолога у вищому навчальному закладі.

Методологічні засади дослідження становлять положення аксіологічного підходу щодо вивчення ціннісної самосвідомості, цінностей та ціннісних орієнтацій особистості (З.С.Карпенко, Н.І.Непомнящая, В.В.Рибалка, М.С.Яницький та ін.), ідеї суб'єктно-психологічної концепції про цінності як форму організації життєвого простору (К.О.Абульханова-Славська, Б.Г.Ананьєв, Л.І.Анциферова, В.О.Татенко та ін.), положення особистісного підходу про змістову сутність особистості з точки зору її унікальності, активності й самоцінності (Л.І.Божович, С.Д.Максименко, С.Л.Рубінштейн, К.К.Платонов та ін.), засади особистісно-діяльнісного підходу про професійну підготовку як особистісно-орієнтовану працю (Н.Л.Коломінський, І.С.Якиманська та ін.), положення особистісно орієнтованого підходу про особистість як безумовну цінність, якій притаманний саморозвиток, самодетермінація, особистісне зростання (К.Роджерс, І.Д.Бех, І.С.Булах та ін.).

Для досягнення поставленої мети, виконання визначених завдань використано сукупність теоретичних та емпіричних **методів**: *теоретичні* - аналіз і узагальнення філософських, психолого-педагогічних джерел та наукових даних з проблеми розвитку ціннісної самосвідомості майбутнього психолога, системно-структурний аналіз, синтез, порівняння, моделювання, узагальнення вітчизняного та зарубіжного досвіду дослідження психологічних технологій професійної підготовки майбутнього психолога; *емпіричні* – включене та лонгітюдне спостереження, активне навчання та моделювання, бесіди, анкетування, тестування, констатувальний та формувальний експерименти; *математичні* – дисперсійний і кореляційний аналіз, рангування даних та ін. з метою визначення характеру актуалізації окремих психологічних механізмів розвитку ціннісної самосвідомості особистості. Обробка експериментально отриманих даних здійснювалась за допомогою версії 11.5 комп'ютерної програми IBM Statistics Standard (SPSS) з використанням методу непараметричної (φ^* - критерій Фішера) статистики. На різних етапах дослідження, з метою вивчення конструктів ціннісної самосвідомості майбутнього психолога, також було використано ряд психодіагностичних методик, які представлені в тексті автореферату.

Експериментальна база дослідження. Досліджуваними були 791 майбутніх психологів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» і «магістр» денної і заочної форм навчання Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова,

Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Херсонського державного університету, Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Дослідження проводилось у період з 2009 до 2015рр.

Наукова новизна і теоретична значущість одержаних результатів дослідження полягають у тому, що:

- *вперше* проведено теоретико-експериментальне дослідження змісту психологічних технологій підготовки майбутнього психолога у вищому навчальному закладі; визначено сутність поняття «психологічна технологія підготовки майбутнього психолога», виокремлені соціально-психологічні детермінанти фахової підготовки майбутнього психолога; виявлено змістове навантаження та структурні складові (особистісна, професійна, соціальна аксіосфери та аксіоідентичність) інтеграла професійної цінності як результату фахової підготовки майбутнього психолога і специфіку особистісного вибору останнім професійної спеціалізації; обґрунтовано ціннісно-особистісний підхід, його вихідні положення (об'єктивізація особистісних цінностей; синергійність та співвідносність особистісних, професійних та соціальних цінностей; трансформація особистісних якостей у професійні цінності; проектування професійного Я-образу) та етапи реалізації психологічних технологій в процесі фахової підготовки; визначено аксіологічну сутність (аутоціннісність, профціннісність, афіляціннісність) та психологічні механізми (ціннісно-особистісна рефлексія, ціннісно-професійна рефлексія, ціннісно-соціальна рефлексія, ціннісна ідентифікація, ціннісна саморегуляція) розвитку ІПЦ; побудовано концептуальну модель психологічних технологій підготовки майбутнього психолога; обґрунтовано критерії (осмислення власних цінностей, самоцінність особистості, прагнення до ціннісного самовдосконалення - особистісна аксіосфера; усвідомленне прийняття професійних цінностей, самоцінність професії психолога, ціннісне ставлення до набуття професійних компетенцій - професійна аксіосфера; усвідомлене ставлення до життєдіяльності Іншого, прийняття Іншого як найвищої цінності, потреба допомагати Іншому - соціальна аксіосфера), рівні (високий, середній, низький) і показники розвитку структурних складових ІПЦ та їх домінантних цінностей; емпірично виявлено тенденції ускладнення, інтегрованості та ієрархізації цінностей в особистісній, професійній та соціальній аксіосферах ціннісної самосвідомості майбутнього психолога; встановлено взаємозв'язок між ускладненням психологічних механізмів та зростанням потенціалу ІПЦ майбутнього психолога; визначено закономірності розвитку складових ціннісної самосвідомості та інтеграла професійної цінності майбутнього психолога; доведено ефективність етапності впровадження психотехнологій в процесі фахової підготовки майбутнього психолога;

- *поглиблено та уточнено* поняття «цінності», «ціннісні орієнтації», «ціннісна самосвідомість» майбутнього психолога, розширено уявлення про умови ефективності професійної підготовки майбутнього психолога;

- *подальшого розвитку набули* наукові позиції щодо дослідження особистісних, професійних, соціальних цінностей та загальнотеоретичні принципи фахової підготовки майбутнього психолога.

Практична значущість одержаних результатів полягає у можливості використання викладачами ВНЗ створених та апробованих психодіагностичних

методик для вивчення конструктивних аксіосфер ціннісної самосвідомості й механізмів розвитку інтеграла професійної цінності майбутнього психолога; у консультативній, тренінговій та просвітницькій діяльності при розв'язанні завдань діагностики й розвитку особистості в процесі її фахового зростання; організації та впровадженні психологічних технологій підготовки психологів-консультантів.

Матеріали дисертаційного дослідження використано автором при розробці та викладанні навчальних курсів з дисциплін «Загальна психологія. Практикум», «Соціальна психологія. Практикум», «Психотехніка розвитку професійної ідентичності та мотивації психолога-консультанта», «Психологія мотивації» та ін. Авторські монографії, навчальні посібники, науково-методичні праці можуть бути використані в навчальному процесі вищих навчальних закладів, а отриманий під час дослідження емпіричний матеріал може слугувати підґрунтям для подальших психологічних досліджень розвитку інтеграла професійної цінності особистості.

Психологічні технології підготовки майбутніх психологів можуть бути використані в процесі реалізації професійної та практичної підготовки майбутніх фахівців у ВНЗ за спеціалізаціями «Психологія консультування», «Психологія тренерської діяльності», «Соціальна психологія та психотерапія» та ін.

Апробація та впровадження результатів дослідження. Результати проведеного дослідження, основні теоретичні та практичні положення дисертації доповідались та отримали схвалення на 5 зарубіжних (м.Рига, м.Шауляй, м.Вільнюс, м.Люблін, м.Лодзь), 9 міжнародних, 14 всеукраїнських науково-практичних, науково-теоретичних, науково-методичних конференціях, симпозіумах, конгресах та семінарах; на засіданнях кафедри теоретичної та консультативної психології Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова.

Результати дисертаційного дослідження *впроваджено* в освітній процес у навчальних закладах України: Чернівецький національний університет імені Ю.Федьковича (довідка №17/15-955 від 02.04.15), Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка (довідка № 31 від 23.04. 2015), Херсонський державний університет (довідка № 01 – 28/1173 від 19.05.2015), Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова (довідка № 07-10/2626 від 10.11.15).

Публікації. Основні результати дослідження знайшли відображення у 40 публікаціях автора, зокрема у 2 одноосібних монографіях, 6 колективних навчально-методичних посібниках, 26 одноосібних статтях у фахових виданнях, з них 18 - у вітчизняних фахових виданнях, 8 - у зарубіжних фахових виданнях, 6 - матеріали конференцій.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук «Психологічні детермінанти навчальної успішності молодших школярів» була захищена у 1999 р., її матеріали в тексті докторської дисертації не використовувались.

Структура і обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків до розділів, висновків, списку використаних джерел (558 найменувань, з них 36 іноземними мовами), додатків. Загальний обсяг дисертації займає 551 стор., основного тексту – 423 стор. Текст дисертації містить 47 таблиць, 28 рисунків, на 25 стор., 23 додатки на 63 стор.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність дослідження, визначено об'єкт, предмет, визначено мету, провідні гіпотези та основні завдання роботи, наукову новизну та практичну значущість дослідження, вказано форми апробації його результатів, наведено дані про публікації та структуру роботи.

У першому розділі «Підготовка майбутніх психологів у вищому навчальному закладі» проаналізовано зміст психологічних технологій підготовки майбутнього психолога до професійної діяльності; визначено соціально-психологічні детермінанти психологічної підготовки майбутнього психолога; обґрунтовано особистісні й професійні цінності як основи професійної підготовки майбутнього психолога; описано інтеграл професійної цінності майбутнього психолога; виявлено особливості професійної спеціалізації та її особистісного вибору майбутнім психологом.

Теоретичний аналіз показав, що на сьогодні в процесі професійної підготовки особистості використовується цілий ряд відомих психологічних технологій, таких як: оцінка професійних якостей і компетенцій фахівця (Д.Мак-Клелланд), діагностика психічних функцій фахівця, що вибудовують внутрішній план його професійних дій (Є.О.Клімов), стимулювання й оптимізація внутрішніх ресурсів особистості (А.О.Деркач), визначення ціннісних регуляторів організаційної поведінки особистості у групі професіоналів (Т.С.Кабаченко) тощо. Водночас сучасна професійна підготовка майбутнього психолога більшою мірою націлена на змінювання його уявлень щодо власних ресурсних професійних можливостей. У зв'язку з цим науковці використовують мікросоціальні технології, зокрема, структурування професійної самосвідомості та активізація професійно значущих якостей (О.С.Андрєєва, Н.Ф.Шевченко), технологію становлення смислової професійної установки завдяки оволодінню професійними ролями (А.А.Алімов), рефлексивну психотехнологію розвитку професійної свідомості та самосвідомості (Т.Д.Баришева, Н.І.Пов'якель), діалогічну технологію розвитку аксіологічного потенціалу студентів через інтеграцію в них пізнання, усвідомлення та прийняття цінностей професійної спільноти (О.О.Полякова) тощо.

Нині, коли існуючі істини поступаються новим ціннісним переконанням, а обсяг галузевих знань підтримується багатомірною інформаційною мережею, психологічні технології підготовки фахівців взагалі та майбутніх психологів зокрема, не можуть залишатись односпрямованими. Як вважають сучасні дослідники (І.Д.Бех, І.С.Булах, Н.В.Пророк та ін.), контекстуально вони мають інтегрувати в собі такі глобальні психічні явища, підґрунтям яких були б узагальнені й уніфіковані соціальні та особистісні утворення буттєвості людини. Глибокий аналіз професійної підготовки психолога у ВНЗ виявив певні особливості цього процесу. Найчастіше виокремлюється один з аспектів, на якому ставиться акцент. Так, В.Д.Шадриков у контексті професійного становлення майбутнього психолога підсилив увагу на розвитку його індивідуальних властивостей та здібностей; Е.Ф.Зеєр сконцентрувався на соціальній активності особистості психолога відносно її прагнення до професійного самовдосконалення й саморозвитку; Л.О.Кандилович, В.О.Татенко зосереджувались на цілісності формування індивідуально-особистісних якостей та

суб'єктних властивостей фахівця тощо. Втім, така односпрямованість не сприяє інтегрованості двох внутрішніх світів – професійного й особистісного у процесі розвитку професіоналізму майбутнього психолога.

Вивчення специфіки професійної підготовки майбутнього психолога призвело до виокремлення ряду соціально-психологічних детермінант, які відіграють провідну роль в процесі набуття ним фаховості. Як доводять вчені, котрі займаються означеною проблематикою, соціальними детермінантами фахового становлення особистості слугує система потреб суспільства і держави (І.О.Вагін), умови підготовки до професійної діяльності психологів (А.А.Марголіс), засоби моделювання навчального процесу (В.Я.Ляудіс), домінування вербальних методів над практичними (Г.О.Берулава), взаємини між викладачами та студентами-психологами (О.Ф.Бондаренко) тощо. Психологічними детермінантами розвитку майбутнього психолога визначено особистісні цінності (Б.С.Братусь), соціальна спрямованість та мотиви досягнення професійної компетентності (Н.В.Пророк), професійне «Я» студента та усвідомлення ним своєї соціальної цінності, смислу буття й власної сутності у векторі минулого й сучасності (Л.Б.Шнейдер), психологічна зрілість (В.В.Рибалка), інтелектуальність та емоційно-вольова стійкість (М.О.Амінов), альтруїстичність, проникливість та доброзичливість (Н.В.Антонова, Є.С.Романова), комунікативність (В.М.Карандашев), професійні якості та властивості (Є.О.Клімов, Н.В.Чепелева), цілісність психічного (свідомого і несвідомого) (Т.С.Яценко), професійно-психологічна рефлексія (Л.Г.Терлецька), моральні якості та ціннісні орієнтації особистості (Л.Г.Дика), здатність до прийняття ефективних рішень (В.М.Чернобровкін) тощо.

Узагальнення існуючих наукових позицій засвідчило те, що надання значущості, але не відстеження взаємозв'язку між процесами розвитку особистісних, професійних та соціальних детермінант майбутніх психологів, не створює умов для осмисленості ними ціннісно-змістової сутності професії, визначення власного ставлення до неї та до Іншого як суб'єкта професійної взаємодії. Водночас цінностям, як своєрідному інтегративному утворенню, на ґрунті якого здійснюються особистісні вибори не лише професії, а й способу життєдіяльності людини, присвячені численні дослідження. Деякі психологи (З.С.Карпенко, Г.К.Радчук, В.В.Столін та ін.) дотримуються наукової позиції про те, що професійність майбутнього фахівця залежить від взаємозв'язку особистісних, професійних та соціальних цінностей. Хоча такі передбачення ніколи не підлягали емпіричному вивченню.

До системи *особистісних цінностей* майбутнього психолога, які вченими розглядалися як стрижневі утворення його особистості, відносили риси, властивості та мотиви (С.Ф.Анісімов), життєві цілі та переконання (Л.М.Архангельский), самовартісні смислові утворення (І.Д.Бех), установки, очікування, наміри (Л.П.Буєва, А.Г.Здравомислов), інтереси, бажання, прагнення (М.С.Каган, М.Рокич), особистісні смисли (Ю.Л.Трофімов, В.Е.Чудновський) тощо. *Професійними цінностями* майбутнього психолога було визначено готовність до контактів та комунікабельність (Г.О.Балл), раціональність у встановленні й підтримці стосунків, толерантність (С.Д.Максименко), наявність психолого-педагогічного такту, самокритичність

(В.П.Москалець), емпатійність (П.П.Горностай, Н.Ф.Литовченко, Н.І.Пов'якель та ін.), впевненість, емоційність, врівноваженість (В.А.Семиченко, Ж.П.Вірна), незалежність, товариськість, переконливість (Т.М.Титаренко, Н.Л.Коломінський), професійна етика та морально-етична особистісна відповідальність (Ю.О.Приходько), діалогічність та продуктивність у встановленні контактів й уміння їх підтримувати (Н.В.Чепелева) тощо. Приналежність особистості до певної професії означає прийняття нею суспільно визнаних цінностей стосовно цієї професії, які окреслюють норми і принципи професійної діяльності та поведінки особистості в соціумі, точніше систему соціальних цінностей. Осмислення майбутнім психологом системи *соціальних цінностей* здійснюється через опредметнювання особистісного ставлення до реальності в конкретний історичний період, а саме, особистісної визначеності у ставленні до Іншого, соціуму та подій, які створюють дійсність (А.Адлер, Б.С.Братусь, Р.Фрейджер та ін.). Саме індивідуальність Іншого, система її стосунків і переживань є центральним об'єктом професійної діяльності майбутнього психолога (В.С.Мерлін, В.У.Кузьменко, А.Рое, та ін.). Через осмисленість системи цінностей Іншого майбутній психолог визначає власну значущість і дієвість відносно професії, Іншого та самого себе (Л.І.Анциферова, Р.Нельсон-Джоунс та ін.).

У процесі професійної підготовки особистісна, професійна й соціальна аксіосфери, як стверджують І.Д.Бех, Є.О.Клімов, М.С.Пряжников, К.Роджерс, перетинаються, створюючи своєрідну єдність ціннісної (аксіологічної) самосвідомості майбутнього психолога. Це відбувається ще й завдяки тому, що особистісні цінності формуються на основі нормативної системи соціальних цінностей, а професійні цінності засвоюються через призму відповідності, як особистісним, так і соціальним. Втім, як доводить О.Є.Сапогова, осмислення себе як фахівця, а саме утвердження власних професійних цінностей здійснюється на основі усвідомлення власної значущості для Іншого. У такий спосіб соціальні цінності диференціюють певні особистісні й професійні бажання, інтереси, устремління - мотиви майбутнього психолога, які окреслюють мету вибору ним фаху, продуктивність і спрямованість професійної підготовки та конструктивність подальшої професійної діяльності.

Початковим етапом у становленні цінностей майбутнього психолога є формування ціннісних орієнтацій, за допомогою яких, за визначенням К.О.Абульханової-Славської, особистість випробовує правильність, доречність, вагомість своїх дій, позицій і вчинків. На рівні ціннісної самосвідомості особистості, за положеннями І.Д.Беха, зазначені орієнтації відображають цінності, виступаючи суб'єктивною, поведінково-оцінною диспозицією особистості, яка виявляється в готовності діяти певним чином. І лише при набутті ціннісності, за твердженням Н.І.Непомнящої, особистісної значущості, ціннісні орієнтації трансформуються в цінності. При цьому надання особистісної значущості майбутнім психологом нормативно заданим професійним і соціальним цінностям відбувається, на думку Н.І.Сарджвеладзе, на емоційному, когнітивному та мотиваційно-поведінковому рівнях самосвідомості, точніше, в процесі їхнього емоційного проживання, когнітивного аналізу та апробації в реальній дійсності. За науковими позиціями М.А.Гуліної, Н.І.Непомнящої та В.І.Слободчикова саме ціннісне ставлення, пізнання

і дієвість стосовно цих цінностей свідчить про усвідомлення їхньої значущості для особистості й утвердження та реалізацію на рівні ціннісної самосвідомості майбутнього психолога.

Прагнення науковців віднайти смислоутворювальний стрижень особистісного і професійного розвитку людини призвели до обґрунтування положень про «пропріум», як організуючу й об'єднуючу силу формування унікальності життя людини (Г.Оллпорт), «ядро особистості» С.Л.Рубінштейн), «семантичний інтеграл» активності особистості (К.О.Абульханова-Славська), «сутнісний код» онтогенетичних перетворень особистості (В.О.Татенко), «особистісний інтеграл», що поєднує інтелектуальність, етичність і рефлексивне ставлення (О.Б.Старовойтенко) тощо. Щодо базису професійної діяльності практичного психолога, то вченими виокремлено «фактор інтересу до іншого», який поєднує емпатію, соціальний інтерес та особистісну орієнтацію психолога на взаємодію з клієнтом (А.Адлер), «інтегральний критерій професійної діяльності психолога», як поєднання професіоналізму, результативності сукупної праці та ефективності професійної діяльності (О.О.Бодальов) тощо. Втім цінності, як системоутворювальний критерій професійності майбутнього психолога і детермінанта його фахового вибору, не вивчалися.

Аналізуючи сучасну підготовку психологів у вищому навчальному закладі, потрібно визнати, що до цього часу не проводиться спеціалізаційного професійного відбору, а отже, й освіта фахівців здійснюється без врахування концептуальних відмінностей їхніх спеціальних здібностей та професійних моделей самореалізації. При цьому психологічних технологій фахової підготовки за спеціалізаціями, на які існують соціальні запити, зокрема, психолог тренінгової діяльності, взагалі відсутні.

Як виявлено, існують психотехнічні відмінності у професійній взаємодії між психологом-консультантом і клієнтом та ведучим тренінгу й членами групи. Вчені (С.В.Васьківська, І.В.Вачков, П.П.Горностай, С.І.Макшанов та ін.) наполягають на необхідності обґрунтування диференційованої профільної підготовки спеціалістів у галузі психології, що мають різні моделі професійної діяльності. Так, існуючі в сучасній практиці моделі консультування реалізуються через систему порад і рекомендацій (С.Ю.Головін, Р.С.Немов), «психологічне віддзеркалення іншого» (С.Г.Абрамова, О.А.Бадхен), превентивну підтримку клієнта, з метою запобігання ускладнень (Л.Б.Шнейдер), усвідомлення клієнтом відповідальності за власну життєдіяльність (І.С.Булах, Р.Кочюнас, Т.М.Титаренко), натомість тренінг, як синтетична антропотехніка, покладається на навчальні й ігрові ситуації (О.П.Ситніков), упорядковану сукупність активних методів ефективної групової роботи (В.А.Плешаков), багатофункціональні методи перепрограмування наявної у людини моделі управління власною поведінкою й діяльністю (С.І.Макшанов). До того ж, як стверджують фахівці в цій галузі, особистісний вибір професії психолога детермінується особистісними мотивами (О.Г.Асмолов), професійними уявленнями (Г.О.Балл), змістом конструктивної «Я-концепції» особистості (Г.С.Абрамова), почуттям самоідентичності (Т.А.Казанцева) тощо. Тому, визначаючи напрям спеціальності, майбутній психолог в процесі професійної підготовки має усвідомити свої здібності й компетенції та здійснити особистісний вибір спеціалізації – моделі надання професійної допомоги Іншому.

Таким чином, на етапі пошуку ефективних шляхів вирішення проблеми вдосконалення підготовки майбутніх психологів необхідно виходити з того, що в психологічній науці існують лише односпрямовані психологічні технології, визначено соціально-психологічні детермінанти фахової підготовки майбутнього спеціаліста, виокремлюються певні особистісні, професійні, соціальні цінності в процесі набуття психологом професійних компетентностей, концентрується увага на інтегруванні цих цінностей в цілісний конструкт в структурі професійної та ціннісної самосвідомості психолога, досить побіжно вказується на необхідність впровадження професійної спеціалізації та її особистісного вибору майбутнім психологом. Втім, враховуючи сучасне інформаційно-технічне та соціально-політичне навантаження на людину, інноваційні психотехнології підготовки майбутнього психолога мають бути зорієнтовані на особистість як самоцінність, котра осмислює себе в широкому життєвому просторі через інтегративну єдність особистісних, професійних та соціальних цінностей. У процесі професійної підготовки важливо концентрувати увагу на етапах і механізмах розвитку ціннісної самосвідомості майбутнього фахівця та засобах і техніках надання психологічної допомоги тим, хто її потребує.

У другому розділі *«Аксіологічна парадигма психотехнологій професійної підготовки особистості майбутнього психолога»* обґрунтовано ціннісно-особистісний підхід та його вихідні положення у підготовці майбутнього психолога до професійної діяльності; визначено етапність його фахової підготовки у вищому навчальному закладі; розкрито аксіологічну сутність інтеграла професійної цінності як результату психологічної підготовки майбутнього фахівця; виокремлено психологічні механізми розвитку зазначеного інтеграла; обґрунтовано модель психологічних технологій підготовки майбутнього психолога до професійної діяльності.

У процесі побудови психологічних технологій професійної підготовки майбутнього психолога ми спиралися на світоглядні позиції й ціннісні пріоритети в суспільстві та психологічній науці, дбали про досконале оволодіння майбутніми фахівцями професійними компетенціями з акцентом на усвідомленні їх ціннісної значущості як для самих майбутніх фахівців, так і для тих, хто потребує їх психологічної підтримки чи допомоги. З метою реалізації психологічних технологій в процесі фахової підготовки майбутнього психолога доцільно дотримуватись ціннісно-особистісного підходу. Ми вважаємо, що такий підхід втілюється в освітній процес на засадах виокремлення аксіологічного поля в особистісному, професійному та соціальному просторах майбутнього фахівця. Психотехнології в такому разі реалізуються на основі інтеграції аксіологічного та особистісно орієнтованого підходів.

Основою аксіологічного підходу слугують положення про цінності як детермінуюче ядро особистісного розвитку (І.Д.Бех, Т.А.Вілюжаніна, З.С.Карпенко та ін.), визнання учасників освітнього процесу активними ціннісно-мотивованими суб'єктами (Н.П.Максимчук, О.Б.Мартинюк, Г.К.Радчук), сутнісними смислами яких є система особистісних цінностей, їх інтелектуальний, творчий та деонтологічний потенціали (М.В.Мицько, В.О.Сластьонін, М.С.Яницький та ін.). З аксіогенетичних позицій процес професійного розвитку студента-психолога відбувається завдяки інтерналізації останнім загальнолюдських цінностей на основі синергетичної,

інтерперсональної співпраці викладача і студента (О.Ф.Бондаренко, Т.С.Яценко та ін.).

Сутність особистісно орієнтованого підходу реалізується завдяки положенням про особистість як безумовну цінність, що потребує шанобливого ставлення, визнання її гідності, особистісних чеснот та індивідуальних властивостей (Е.О.Помиткін, Л.Є.Просандєєва, Т.О.Флоренська та ін.). Кожна особистість спроможна бути відповідальною за себе і власне життя, оскільки постійно перебуває у цілеспрямованому «русі вперед і вверх» до обраної мети. Як «повноцінно функціонуюча» особистість, вона має право обирати цінності й цілі та самостійно приймати життєво важливі рішення (К.Роджерс, Р.Сенфорд, Р. Хатгерер та ін.). Їй притаманна певна суб'єктність як авторство самореалізації і самоздійснення в процесі життєтворчості (В.О.Татенко, В.М.Ямницький та ін.). Для саморозвитку, самовдосконалення та життєствердження особистості важливим є позитивне ціннісне ставлення до неї з боку оточуючих (І.Д.Бех, І.С.Булах, В.В.Рибалка, І.С.Якиманська та ін.)

Сутність ціннісно-особистісного підходу полягає в тому, що особистість та її життя є безумовними і незаперечними цінностями. Саме цінності структурують зміст її аксіологічної самосвідомості, окреслюючи ключові аспекти її життєтворчості, та виступають особистісно значущими смислами. Для кожної особистості притаманна певна ієрархізована структура цінностей, яка істинна для неї й лише їй під силу їх гармонізація із загальнолюдськими цінностями. Така ієрархія є упорядкованим стрижнем, навколо якого вибудовується система ставлень, уподобань, життєвих виборів та взаємодій. Соціально-психологічний простір особистості визначається її ціннісним ставленням до оточуючих, а осмислення власної системи цінностей сприяє формуванню ціннісного та відповідального ставлення до інших. Будь-які дії і вчинки людини, які керовані її ціннісною свідомістю, будуть зорієнтовані на гармонізацію внутрішнього світу і взаємин з оточуючими, оскільки прийняття й визнання Іншого можливе лише у випадку прийняття й визнання власної особистості, що забезпечує гуманістичну спрямованість розвитку особистості та суспільства в цілому.

У контексті психологічних технологій фахової підготовки ціннісно-особистісний підхід визначає зорієнтованість майбутнього психолога на власну аксіологічну систему координат і ціннісно-сміслові перспективи професійного й соціального зростання. Водночас особистісна аксіосфера майбутнього фахівця не є сталою. Для кожного життєвого періоду, в тому числі й для етапу його професійної підготовки, характерні певні домінуючі цінності, через які він реалізує свій потенціал. Такими на етапах фахового становлення є особистісні й професійні якості, які водночас виступають особистісними й професійними цінностями, що виявляються у ставленні майбутнього фахівця до об'єктивної дійсності та спрямовують особистісний вибір ним смисложиттєвих установок майбутнього. У виборі професійного шляху особистісні цінності відіграють одну з ключових ролей, оскільки визначають спрямованість особистісного, професійного та соціального зростання фахівця. Отже, соціально задана аксіологічна основа професійної підготовки психолога може бути інтеріоризованою у систему особистісних та професійних цінностей тільки за умови появи до них ціннісного ставлення.

У зв'язку з цим психотехнології професійної підготовки майбутнього психолога мають бути спрямовані не тільки на забезпечення його теоретичними знаннями, а й на розкриття ціннісного потенціалу в процесі емпіричного опанування фахом. Адже для кожного, на думку К.Роджерса, істинним і достовірним є лише його власний досвід, який має більший вплив на особистість, аніж інтелектуальна інформація. Покладаючись на наукову позицію І.Д.Беха, психологічні технології професійної підготовки мають сприяти формуванню «психологічного новоутворення, що відображає безпосередню цінність для суб'єкта узагальненої змістової сфери» його фаховості. Через призму цього психологічного новоутворення майбутній психолог буде здатний усвідомити власний, ціннісний образ професійного «Я» та утвердити себе як професіонала. Сформовані на етапі професійної підготовки професійні цінності, «спонукатимуть особистість до пізнання себе в новій якості» на основі ціннісного ставлення до себе як майбутнього фахівця.

Провідним положенням ціннісно-особистісного підходу в процесі реалізації психологічних технологій є те, що для майбутнього психолога особистість Іншого має стати центральним суб'єктом його професійної діяльності. Ціннісне ставлення майбутнього фахівця до особистості Іншого пов'язане з переживанням безумовної цінності останнього, у якого завжди приховані внутрішні ресурси особистісного і професійного зростання, невідомі, навіть, йому самому. У зв'язку з цим необхідно актуалізувати психологічну підтримку і допомогу Іншому для самостійного знаходження ним векторів особистісної змінюваності, самовдосконалення та самоздійснення. До того ж, це визначає статус психолога, як фахівця допомагаючої професії, що реалізується через його ціннісне ставлення до Іншого не лише в межах своїх професійних обов'язків, але й в межах побудови власних особистісних та соціальних взаємодій. В процесі становлення ціннісної самосвідомості у майбутнього психолога кристалізується ціннісне ставлення до світу, оскільки він починає чутливіше переживати цінність кожної хвилини буття, що спрямовує розвиток його особистісної та професійної компетентності у взаємодіях з Іншим.

Таким чином, алгоритм психологічних технологій підготовки майбутнього фахівця на засадах ціннісно-особистісного підходу має ґрунтуватися на конструктах його ціннісної самосвідомості, зокрема, особистісних якостях, котрі в процесі їх об'єктивації й глибокого усвідомлення набувають професійної значущості, забезпечують осмислення самого себе як майбутнього фахівця та актуалізують вияви ціннісного ставлення до Іншого як суб'єкта майбутньої професійної діяльності.

Ціннісно-особистісний підхід реалізується на основі таких *принципів* як: об'єктивація особистісних цінностей; синергійність та співвідносність особистісних, професійних та соціальних цінностей; трансформація особистісних якостей у професійні цінності; проектування професійного Я-образу.

Реалізація змісту вихідного *положення об'єктивації особистісних цінностей майбутнього психолога* полягає в тому, що в процесі фахової підготовки виникають соціально-психологічні умови для відтворення, осмислення, переосмислення в контексті професійного вибору та дієвого використання власних особистісних якостей, які створюють професійне ядро майбутньої спеціальності. В умовах навчально-професійної активності для набуття фахового досвіду майбутні психологи

засвоюють нові психологічні дисципліни і в процесі їх рефлексії виокремлюють такі особистісні утворення, які ідентифікуються з власними особистісними якостями. При умові ототожнення і прийняття виокремлених особистісних утворень, майбутній фахівець прагне до повторної об'єктивації їх в особистісному просторі за рахунок переживання досвіду вирішення навчально-виховних ситуацій. Тим самим це об'єктивує означені особистісні якості, фіксуючи їх на свідомому рівні та транслюючи до надситуативного – в ціннісну самосвідомість. В результаті повторного застосування майбутнім фахівцем складних психологічних ситуацій та фіксованого звернення до певного ряду особистісних якостей при вирішенні цих ситуацій, визначається їх відносна стійкість в особистісній аксіосфері, що й призводить до осмислення особистісних якостей як особистісних цінностей.

Згідно з *принципом співвідносності та синергійності особистісних, професійних та соціальних цінностей* відзначимо те, що ці процеси являють собою способи самоорганізації та самотворення для майбутнього фахівця нового рівня розвитку ціннісної самосвідомості. В процесі підготовки майбутній психолог спочатку співвідносить особистісні цінності з цінностями обраного професійного шляху, усвідомлює та узгоджує нормативні професійні та соціальні цінності з особистісними, виробляючи нові ціннісні орієнтації. Останні в результаті набуття особистісної значущості перетворюються в цінності. Особистісні, професійні та соціальні цінності як структурні складові ціннісної самосвідомості співіснують у ній на умовах узгодженості й синергійності взаємозв'язку. В процесі фахової підготовки у майбутнього психолога відбувається підсилення розвитку особистісних цінностей, які співвідносяться, координуються, взаємодоповнюються професійними цінностями, а останні в ході їх осмислення, узгоджуються з соціальними. Так, на основі опанування майбутнім психологом фахового досвіду відбувається усвідомлення особистісних цінностей, які визначають виокремлення професійних цінностей, а їх практичне вправляння в навчальному процесі активізує синергійний зв'язок між ними, посилюючи розвиток потенціалів один одного. У свою чергу, як особистісні, так і професійні цінності активують становлення соціальних, а останні посилюють потенціали перших і других. Адже розуміння власної цінності як особистості в соціальному вимірі можливе на ґрунті усвідомлення власної значущості для Іншого. Водночас усвідомлення власної професійної цінності у фаховому вимірі можливе на основі осмислення та реалізації власної доцільності у процесі надання психологічної допомоги Іншому. Вибір майбутнім фахівцем соціальних цінностей зумовлюється його орієнтаціями на осмислення себе як особистості й професіонала, що синергізує розвиток у нього особистісних і професійних цінностей.

Принцип трансформації особистісних якостей у професійні цінності дозволяє відтворити їх становлення на основі перетворень. Так, в ході професійної підготовки майбутній психолог на підставі усвідомлення значущості особистісних якостей досягає такого рівня трансляції в структуру ціннісної самосвідомості, що визначає їх осмислення, прийняття та визнання як особистісних цінностей. Водночас при виконанні майбутнім психологом практичних завдань відстежується їх професійна придатність і вони перетворюються в певні професійні орієнтації. Завдяки набуттю

практичного досвіду в ціннісній самосвідомості актуалізуються процеси фільтрування, перехрещення, долучення, «виважування», що й визначає специфіку трансформації професійних орієнтацій в професійні якості. В результаті постійного неодноразового їх застосування в досвіді відбувається осмислення їх особистісної значущості в професії й надалі консолідація у структурі ціннісної самосвідомості як професійних цінностей.

Принцип проектування професійного Я-образу визначає особливості побудови узагальненого образу майбутнього професіонала в процесі фахової підготовки майбутнього психолога. Теоретико-емпіричний досвід сприяє закономірній змінюваності у структурі професійної та ціннісної свідомості майбутнього фахівця образу майбутньої професійної діяльності. Для її відтворення, реалізації, впровадження важливо символізувати в свідомості категорію образу. Для професійної діяльності майбутнього психолога така категорія пов'язана з проектуванням професійного Я-образу. Останній є епіцентром структури професійної самосвідомості, в якому акумулюються утверджені професійні цінності, які хоч і мають динамічний характер розвитку, однак в цьому образі утворюють відносну стабільність. Саме спроектований професійний Я-образ виступає в процесі опанування майбутнім психологом діяльності ретранслятором цінностей, а також дає можливість антиципації нових професійних утворень, які посилюють чи осучаснюють вирішення психологічних проблем Іншого. Більше того спроектований професійний Я-образ майбутнього психолога дає можливість узагальнити професійні цінності таким чином, що вони окреслюють для нього чітку зорієнтованість у специфіці спеціалізації, а також, що головне, визначають відкритість у побудові майбутнього професійного шляху.

Оптимізація професійної підготовки майбутнього психолога має відбуватися, за нашим припущенням, на підставі втілення співвідносних, синергетичних й одночасно ієрархічно пов'язаних *психотехнологій*. Реалізація цих психотехнологій в процесі фахової підготовки майбутнього психолога пов'язана з врахуванням специфіки розвитку компонентів його ціннісної самосвідомості. Виокремлюється п'ять етапів вище визначеного процесу, на яких відбувається структурування якісних особистісних утворень в межах певних аксіосфер (особистісної, професійної, соціальної) майбутнього психолога. Управління розвитком цих утворень здійснюється в контексті п'яти (відповідно етапам) психотехнологій, алгоритм кожної з яких включає актуалізацію *розуміння, пізнання та дієвості* майбутнього психолога відносно якостей та цінностей в аксіосферах ціннісної самосвідомості. За нашим розумінням, спочатку алгоритм психотехнології професійної підготовки майбутнього психолога пов'язаний з підвищенням ефективності становлення певних особистісних утворень, що структуруються (коли особистісні якості досягають ускладнених форм - особистісних цінностей) в особистісній аксіосфері. Алгоритм наступної психотехнології пов'язаний з ефективністю розвитку професійних ціннісних орієнтацій, які ускладнюючись та інтегруючись, трансформуються в професійні цінності й функціонують в професійній аксіосфері майбутнього спеціаліста. Зрештою, ціннісне ставлення до Іншого, як провідна детермінанта майбутньої професійної діяльності психолога, викристалізовує в структурі ціннісної

самосвідомості соціальні орієнтири, які ускладнюючись, перетворюються в соціальні цінності його соціальної аксіосфери. Слід підкреслити, що зазначені аксіосфери мають прямий і зворотний зв'язок, при цьому кожна з них, посилюючи свій внутрішній потенціал, розповсюджується на вищі етапи становлення ціннісної самосвідомості. Водночас аксіосфери, які нові (професійна та соціальна) для майбутнього фахівця, залучаються до взаємозв'язку з попередньою (особистісна) і транслюються в такій синергії до інтегративного зв'язку, який визначає передбачуваний продуктивний результат. Таким чином, відмічається ускладнення компонентів ціннісної самосвідомості на кожному з етапів підготовки, що призводить в кінцевому результаті до більш глобалізованого й інтегрованого якісного утворення - інтеграла, який і буде визначати стійку переконаність майбутнього психолога щодо особистісного вибору професії.

На *першому етапі* фахової підготовки реалізується **психотехнологія «Осмислення особистісних цінностей майбутнім психологом»**, що спрямована на розвиток самоствавлення, самоприйняття та самовизнання майбутнім фахівцем тих особистісних якостей, якими він володіє на початковому етапі професійного навчання. Фахова підготовка підвищує показники емоційно-ціннісного, когнітивного та мотиваційно-поведінкового рівнів ціннісної самосвідомості, які визначають критерії самооцінки майбутнім фахівцем власних утворень і досягнень відповідно вимогам майбутньої професійної діяльності та спроможностей до оволодіння основами професійних знань. На фоні цього актуалізується ціннісне самоствавлення, що дає можливість майбутньому психологу синергезувати процес власного *розуміння* особистісних якостей. Більш широке включення майбутнього фахівця в освітньо-професійну діяльність ВНЗ визначає процес подальшого *пізнання* цих якостей на підставі виявлення та прийняття як позитивних, так і негативних модальностей у його «Я-образі». Актуалізація ціннісно-сислової рефлексії сприяє самоприйняттю цих особистісних якостей майбутнім психологом, котрі структурують його особистісний простір. Активізація *дієвості* відносно прийнятого спектру особистісних орієнтацій та якостей сприяє їх самовизнанню й диференціації того, що відповідає і не відповідає критеріям ідеального «Я-образу». В результаті осмислення майбутнім психологом цінності окремих особистісних якостей, вони утверджуються в новій формі в епіцентрі реального «Я-образу». Співвідносячи їх з модальностями ідеального «Я-образу» майбутній фахівець утверджує їх ціннісність, трансформуючи таким чином в поле особистісної аксіосфери як власні особистісні цінності.

На *другому етапі* фахової підготовки реалізується **технологія «Осмислення професійних цінностей та здійснення особистісного вибору спеціалізації майбутнім психологом»**. В ході освітньо-професійної діяльності майбутнього фахівця у ВНЗ відбувається розвиток у нього *розуміння* значущості тих професійних орієнтацій, які відіграють суттєву роль в побудові майбутнього професійного шляху. Підвищується ефективність емоційно-ціннісного, когнітивного та мотиваційно-поведінкового рівнів аксіосвідомості майбутнього психолога, що визначає зростання конструктивності його ціннісного самоствавлення до професії. Розширення й ускладнення когнітивної інформації та посилення якісних показників мотивації до

професії психолога надають можливість майбутньому фахівцю виокремити й вийти на рівень ціннісного *пізнання* цілого ряду професійних якостей. На цьому фоні відбувається самоприйняття професійних якостей, які структуруються в межах становлення ідеального професійного «Я-образу». Водночас розвиток *дієвості* на засадах навчально-практичної діяльності надає можливість майбутньому психологу виокремити ціннісність професійних якостей і перенести їх в епіцентр реального професійного «Я-образу». Актуалізація в ціннісній самосвідомості професійних якостей майбутнього психолога, які притаманні лише йому, в процесі вправлення в дієво-практичних завданнях призводить до їх інтеріоризації та самовизнання у вище визначеній аксіосфері як професійних цінностей. Такі трансформації надають можливість майбутньому психологу здійснити особистісний вибір майбутньої спеціалізації відповідно з притаманними йому професійними цінностями.

На *третьому етапі* фахової підготовки реалізується **технологія «Осмислення соціальних цінностей майбутнім психологом»**. У результаті актуалізації в ціннісній самосвідомості майбутнього фахівця особистісних та професійних цінностей виникає тенденція до *розуміння* ним соціальних орієнтирів як таких, що причинно зумовлюють надання психологічної підтримки чи допомоги Іншому. Соціальна орієнтація на психологічну допомогу Іншому визначає ускладнення розвитку емоційно-ціннісного, когнітивного та мотиваційно-поведінкового рівнів ціннісної самосвідомості майбутнього психолога. Синергізований взаємозв'язок всіх зазначених конструктів цієї самосвідомості майбутнього фахівця визначає актуалізацію його ціннісного самоствавлення до тих соціальних орієнтирів, які модулюють допомогу і підтримку тим, хто її потребує. Оптимізований процес навчально-виховної діяльності у ВНЗ визначає розвиток ціннісного *пізнання* Іншого. В полі соціальної аксіосфери в результаті самоприйняття ті соціальні орієнтири, які усвідомлюються майбутнім психологом як суттєві соціальні якості для майбутньої професійної діяльності, імплантуються в епіцентр ідеального професійного «Я-образу». В межах фахової підготовки посилюється цілеспрямована мотивація майбутнього фахівця на активізацію *дієвості* стосовно Іншого, що забезпечує можливість самовизнання та трансформації соціальних якостей в реальний професійний «Я-образ» та їх консолідацію в соціальній аксіосфері як соціальних цінностей.

На *четвертому етапі* фахової підготовки реалізується **технологія «Розвитку аксіоідентичності майбутнього психолога»**. В процесі фахової підготовки посилюється зв'язок та синергія особистісних, професійних і соціальних цінностей всіх аксіосфер майбутнього психолога, що призводить до конструювання складного особистісного утворення – складової інтеграла професійної цінності – аксіоідентичності. В процесі навчання посилюється професійна поінформованість майбутнього фахівця, що актуалізує алгоритми *розуміння* та *пізнання*, засобами реалізації яких якісно збагачуються емоційно-ціннісний, когнітивний та мотиваційно-поведінковий рівні його ціннісної самосвідомості. Таке ускладнення змісту аксіосвідомості інтенсифікує входження та ототожнення особистісних, професійних і соціальних цінностей з реальним професійним «Я-образом». Окреслені ідентифікаційні процеси дають можливість майбутньому психологу утвердити в епіцентрі реального

професійного «Я-образу» індивідуальне особистісно-сміслове утворення – особистісну ідентичність - «Я-психолог». Ускладнення змістового навантаження професійно-орієнтованих знань актуалізують ідентифікаційні процеси, пов'язані з професійними цінностями, що долучає до епіцентру професійного «Я-образу» професійну ідентичність диференційованого характеру, як-от: «Я-консультант», «Я-тренер», «Я-соціальний психолог» та ін. Загалом в ході фахової підготовки відбувається активізація *дієвості* в межах спеціальності та спеціалізації, що визначає посилення тенденцій до виокремлення тих, з ким співпрацюватиме психолог в майбутній професійній діяльності. Для майбутнього психолога Інший стає не лише детермінантою, але й категорією образу соціальної ідентичності в системі «Я-Інший, Інший-Я». В цілому інтеграція особистісної, професійної та соціальної ідентичностей визначає конструювання в ціннісній самосвідомості майбутнього психолога такого особистісного утворення як аксіоідентичність.

На *n'ятому етапі* фахової підготовки втілюється ***технологія «Самореалізації домінантних цінностей інтеграла професійної цінності майбутнього психолога»***, яка спрямована на становлення провідних, фундаментальних цінностей в структурі ціннісної самосвідомості майбутнього фахівця. В ході професійної підготовки на основі включеності й виконання супервізорської практики у майбутнього психолога посилюється якісний рівень особистісної саморегуляції. На основі цього активізується спрямованість на теоретико-прикладний досвід, що надає можливість фахівцю підсвідомо виконувати алгоритми *розуміння, пізнання та дієвості*, які посилюють його ціннісне самовизнання особистісної цінності «Я-психолог», утворюючи останню в особистісній аксіосфері як аутоцінність; визначають і актуалізують самовизнання особливих професійних цінностей, що утворюють в реальному професійному «Я-образі» для кожного майбутнього спеціаліста окремо такі домінантні цінності, як «Я-консультант», «Я-тренер», «Я-соціальний психолог» та ін., що на рівні професійної аксіосфери визначає їх як профцінність. І зрештою, саморегуляція соціальних цінностей підводить до самовизнання та утвердження в зазначеному «Я-образі» соціальної цінності «Я-Інший, Інший-Я» на рівні соціальної аксіосфери як афіліційності. Взаємозв'язок та синергійність означених особистісних утворень, які відображають для майбутнього психолога цінність власної особистості у професії, цінність останньої та результатів професійної діяльності стосовно Іншого, знаменують появу стійкого особистісного утворення - інтеграла професійної цінності.

У процесі реалізації психологічних технологій *ключовим механізмом* виступає *ціннісно-особистісна рефлексія*, за допомогою якого майбутній психолог вдається до переосмислення і визначення для себе значущості й самовартності того, що набуто в процесі життєтворчості та того, що в перспективі має визначати успішність його особистісного, професійного і соціального самовдосконалення. Механізм ціннісно-особистісної рефлексії визначає динаміку трансляції від особистісних якостей до особистісних цінностей. У відповідності із засобами і техніками, які реалізуються в ході впровадження психотехнологій, об'єктами особистісної рефлексії виступають ціннісні орієнтації та особистісні, професійні й соціальні цінності майбутнього фахівця. Використані в ході реалізації психотехнологій алгоритми сприяють

внутрішнім перетворенням ціннісної самосвідомості на засадах механізму ціннісно-особистісної рефлексії таким чином, що ціннісні орієнтації трансформуються в особистісні, професійні чи соціальні якості, а надалі в особистісні, професійні чи соціальні цінності. Зазначені цінності в процесі певних трансформацій досягають рівня ускладненого особистісного утворення з широким змістовим наповненням і транслуються в інтеграл професійної цінності. Рядоположно актуалізується *механізм ціннісно-професійної рефлексії та інтеріоризації*, який дозволяє виокремити професійні орієнтири, транслювати їх до професійних якостей і надалі до професійних цінностей. До них долучається *механізм ціннісно-соціальної рефлексії та інтеріоризації*, який виокремлює соціальні орієнтири, транслює їх до соціальних якостей і надалі до соціальних цінностей в системі Я-Інший. Пізніше активується *механізм ціннісної ідентифікації*, що дозволяє майбутньому фахівцю визначити себе як психолога, переконатись щодо відповідності власних компетенцій певній спеціалізації («Я-консультант», «Я-тренер», «Я-соціальний психолог» тощо) та ідентифікувати себе з тим, кому потрібна психологічна допомога і підтримка. Насамкінець *механізм ціннісної саморегуляції* надає можливість майбутньому фахівцю чітко усвідомити й осмислити для самого себе спеціальність психолога як аутоцінність, визнати для себе певну спеціалізацію як профцінність та відобразити особистісний простір суб'єкта майбутньої професійної діяльності й визнати Іншого як афіляційність.

Поетапність становлення ціннісної самосвідомості майбутнього психолога є стратегічно визначальною в технологіях його професійної підготовки, оскільки дозволяє врахувати гетерохронність розвитку складових та встановити взаємозв'язок між ними - особистісною, професійною та соціальною аксіосферами. В процесі синергійності цінностей цих аксіосфер структуруються складніші особистісні утворення – домінантні цінності, що на метарівні для майбутнього фахівця персоналізують аксіологічну сутність самосвідомості, яка й кристалізує його ціннісне ставлення до себе, професії та Іншого. Утвердження домінантних цінностей свідчить про те, що майбутній психолог від вирішення часткових особистісних, професійних та соціальних проблем піднімається на вищий, більш глобальний рівень усвідомлення власної цінності в професії й суспільстві. Такими домінантними цінностями майбутнього психолога виступають «Я-психолог» (особистісна аксіосфера), у відповідності до спеціалізації «Я-тренер», «Я-консультант», «Я-соціальний психолог» тощо (професійна аксіосфера) та «Я-Інший, Інший-Я» (соціальна аксіосфера). Сукупність зазначених домінант створює інтеграл професійної цінності майбутнього психолога, як динамічного й поліфункціонального психологічного утворення, що слугує стрижневим орієнтиром процесу його життєтворення.

Логіка *функціонування моделі психологічних технологій підготовки майбутнього психолога* (див. рис.1) відповідає вище означеним положенням обраного підходу. Її змістове навантаження віддзеркалює горизонтальну і вертикальну площини розвитку інтеграла професійної цінності майбутнього фахівця. В горизонтальній площині безпосередньо поетапно реалізуються взаємопов'язані

психотехнології становлення складових інтеграла та його компонентів, спрямованих на розвиток розуміння, пізнання та дієвості особистості й актуалізацію модусів самоствавлення, самоприйняття та самовизнання в межах певної аксіосфери майбутнього психолога. По вертикалі опосередковано здійснюються процеси розвитку та утвердження доміантних цінностей інтеграла професійної цінності майбутнього психолога. Розвиток його аутоцінності, як усвідомлення власної значущості у професії, відбувається на основі ускладнення особистісних цінностей професійними та соціальними. Профцінність, пов'язана з усвідомленням майбутнім фахівцем власної значущості як консультанта, тренера чи соціального психолога тощо, та відбувається в процесі синергії професійних і соціальних цінностей. Афіліційність майбутнього психолога є результатом усвідомлення ним особистісно-професійної цінності та власної значущості для Іншого як помічника (наставника, фасилітатора) у складних життєвих обставинах.

Метою технології першого етапу є осмислення майбутнім психологом особистісних цінностей. Алгоритм технології побудований таким чином, щоб сприяти майбутньому фахівцю в рефлексії особистісних якостей, переосмисленню позитивних і негативних сторін в пізнанні себе та дієвому утвердженню особистісної цінності. При цьому утвердження особистісних цінностей вирішується не лише технологією першого етапу. Їх кристалізація відбувається впродовж наступних років підготовки, створюючи основу для розвитку й інтеграції професійних та соціальних цінностей.

У процесі реалізації технології другого етапу відбувається осмислення професійних цінностей та здійснення особистісного вибору спеціалізації майбутнім психологом. Алгоритм технології дозволяє майбутньому фахівцю відрефлексувати професійні орієнтири та якості. Співвіднести наявні професійні здібності з вимогами професії й спеціалізації та, інтеріоризуючи дефіцитарні професійні якості, вибудувати реальний професійний «Я-образ» й утвердити професійні якості як - професійні цінності, які окреслюють ціннісно-сміслову сутність як спеціалізації, так і професії в цілому.

Алгоритм технології третього етапу орієнтований на осмислення соціальних цінностей майбутнім психологом. Рефлексія соціальних орієнтирів дозволяє майбутньому фахівцю визначити значущість власної особистості відносно Іншого, усвідомити конгруентні й інконгруентні аспекти відносно нього, інтеріоризувати недостатні й соціально бажані орієнтири, утверджуючи їх як соціальні цінності.

Метою технології четвертого етапу є розвиток аксіоідентичності майбутнього психолога. Алгоритм технології орієнтований на синтез особистісної, професійної та соціальної ідентичностей майбутнього фахівця. На основі ідентифікації

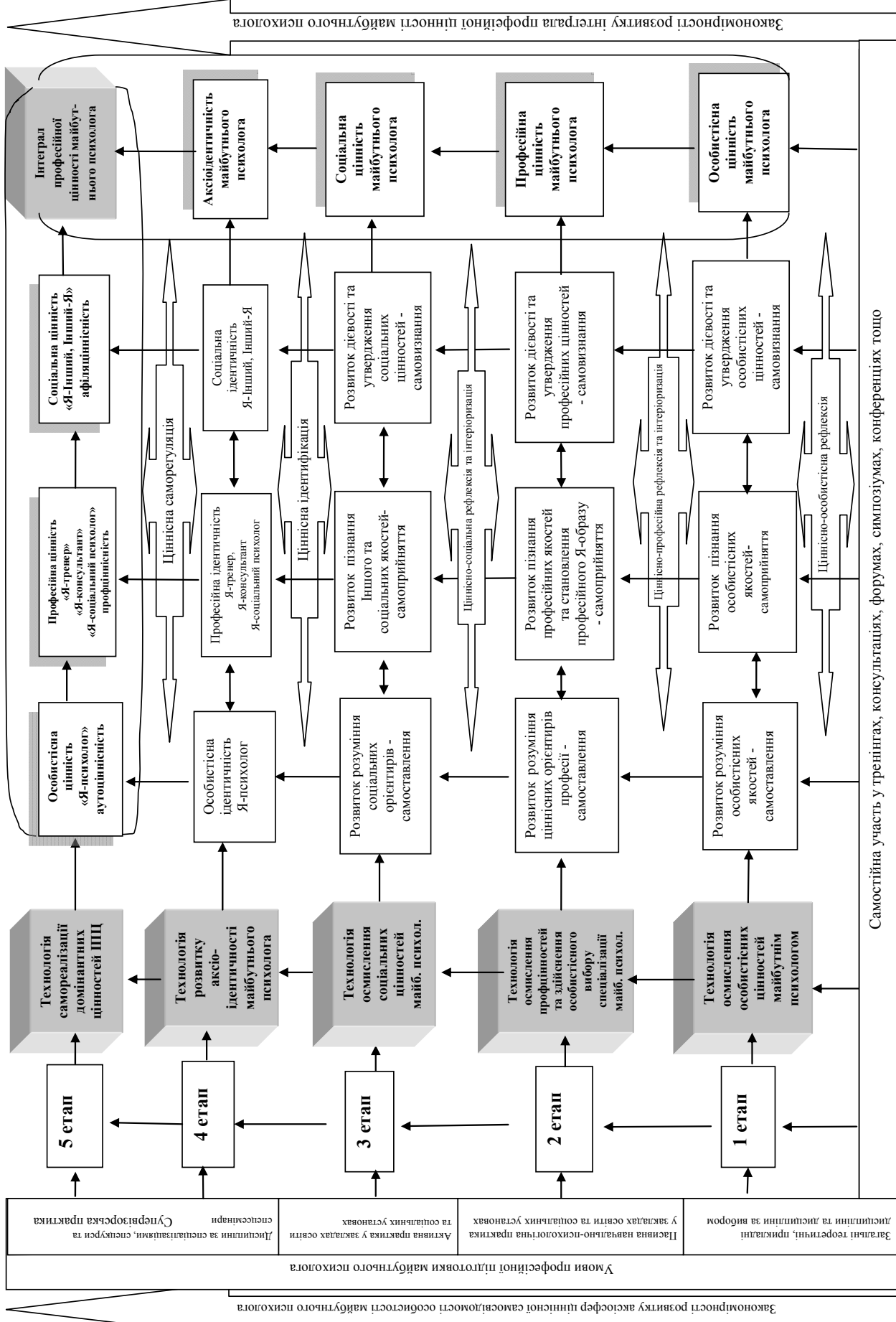

Рис. 1. Концептуальна модель психологічних технологій підготовки фахової майбутнього психолога

в кожній аксіосфері виокремлюються певні цінності, з якими ототожнює майбутній спеціаліст себе як психолога, як виконавця певних професійних ролей і функцій, зокрема, консультанта, тренера, соціального психолога тощо, як рівноцінного Іншому. Наявність подібних ототожнень свідчить про взаємозв'язок, трансформацію й інтеграцію особистісних утворень майбутнього психолога, які консолідується в його інтеграл професійної цінності.

Метою технології п'ятого етапу є самореалізація домінантних цінностей як складових ІПЦ майбутнього психолога. Алгоритми технології орієнтовані на самоактуалізацію, самоствердження та самореалізацію майбутнім психологом домінантних цінностей, сукупність яких структурує його інтеграл професійної цінності. Такими є «Я-психолог» (особистісна аксіосфера), «Я-консультант», «Я-тренер», «Я-соціальний психолог» тощо (професійна аксіосфера), «Я-Інший, Інший-Я» (соціальна аксіосфера).

Отже, аксіологічно орієнтовані технології підготовки майбутнього психолога варто розглядати як цілісне функціонування психологічної системи, в якій всі складові взаємопов'язані й синергізовані, а успішність впровадження одних етапів забезпечує ефективність реалізації інших. Водночас психотехнології спрямовані не лише на підготовку кваліфікованих спеціалістів й розвиток їх ІПЦ, а, насамперед, закладають психологічні витоки їх аксіологічного світогляду.

Третій розділ *«Емпіричне дослідження розвитку інтеграла професійної цінності майбутнього психолога в процесі його фахової підготовки»* присвячено вивченню провідних положень психологічних технологій та у відповідності з ними розв'язанню завдань емпіричного дослідження; визначено методи відстеження розвитку конструктивів ціннісної самосвідомості та інтеграла професійної цінності майбутнього психолога; обґрунтовано критерії та показники розвитку ІПЦ; виявлено специфіку становлення структурних складових інтеграла професійної цінності та його розвитку загалом у майбутнього психолога; окреслено особливості особистісного вибору ним спеціалізації в процесі підготовки у ВНЗ; визначено рівень впливу психологічних механізмів на розвиток ціннісної самосвідомості майбутнього психолога.

Спираючись на основні положення психологічних технологій професійної підготовки майбутнього психолога, ми ставили за мету в ході емпіричного дослідження вивчити показники розвитку аксіологічної самосвідомості майбутніх психологів, що визначає їх ціннісне ставлення до обраної професії, професійне самовизначення й самореалізацію в подальшій практичній діяльності. Завданнями емпіричного дослідження було вивчення специфіки розвитку цінностей особистісної (особистісних якостей, самоставлення, саморозвитку, губристичної мотивації та ін.) та професійної (професійних якостей, ідеального та реального професійного «Я-образу» та ін.) аксіосфер структури ціннісної самосвідомості майбутнього фахівця. За результатами визначення особистісних і професійних якостей та виявлення їх цінності у майбутній професійній діяльності ставилось завдання майбутньому фахівцю здійснити особистісний вибір спеціалізації у відповідності з усвідомленими ним особистісними і професійними цінностями, здібностями та інтересами. Наступне завдання було пов'язане з визначенням особливостей розвитку цінностей

соціальної (соціальних якостей, здатності до прийняття Іншого, рефлексивності, альтруїзму, доброзичливості, емпатійності та ін.) аксіосфери майбутнього психолога. Заключним завданням стало вивчення аксіоідентичності та доміантних цінностей (аутоцінність – «Я-психолог», профцінність – «Я-консультант» та ін., афіляцінність – «Я-Інший, Інший-Я») як особистісних утворень у структурі інтеграла професійної цінності майбутнього психолога.

Відповідно поставлених завдань констатувальний експеримент проходив у п'ять етапів. На першому етапі були виявлені наявні в особистості майбутнього психолога цінності в особистісній та професійній аксіосферах. На другому - вивчалась здатність майбутнього психолога до здійснення особистісного вибору спеціалізації – психолога-консультанта, психолога-тренера, соціального психолога та ін. На третьому – відстежувалось становлення соціальних цінностей майбутнього психолога. На четвертому – досліджувався розвиток його аксіоідентичності. На п'ятому – вивчалися особливості особистісного утворення - інтеграла професійної цінності як результату розвитку аксіосвідомості майбутнього психолога.

Дослідження проводилось на базі Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, Херсонського державного університету, Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка та Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Всього в експерименті взяли участь 791 досліджуваний, які в процесі навчання отримували спеціальність «Психологія». З них респондентів: I курсу – 183, II курсу - 176, III курсу – 175, IV курсу – 173, V курс - 84. Для співвідношення показників п'ятого курсу знаходили квадратичне відхилення (σ) за формулою обчислення дисперсії: $\sigma = \sqrt{\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2}$, що засвідчило можливість співставлення його кількісних показників з показниками презентованих вище вибірок досліджуваних.

У результаті теоретичного аналізу та обґрунтування були визначені такі *критерії* розвитку ціннісної самосвідомості майбутнього психолога: в *особистісній сфері*: осмислення власних цінностей (К.О.Абульханова-Славська, Г.С.Абрамова, А.Тешфел та ін.), самоцінність особистості (І.Д.Бех, Н.І.Непомнящая, Л.С.Просандеєва та ін.), прагнення до ціннісного самовдосконалення (Л.В.Баєва, В.О.Васютинський та ін.); у *професійній аксіосфері*: усвідомлене прийняття професійних цінностей (Р.Джордж, Т.Крістіані, Л.Б.Шнейдер та ін.), самоцінність професії психолога (Р.Мей, З.С.Карпенко, Н.І.Пов'якель та ін.), ціннісне ставлення до процесу набуття професійних компетенцій (І.В.Вачков, С.Гледдінг, Г.К.Радчук та ін.); у *соціальній аксіосфері*: усвідомлене ставлення до життєдіяльності Іншого (Р.Фрейджер, Дж.Фейдімен та ін.), прийняття Іншого як найвищої цінності (О.О.Бодальов, М.М.Бахтін, В.С.Мерлін та ін.), потреба допомагати Іншому (Л.І.Анциферова, Р. Нельсон-Джоунс, Т.П.Скрипкіна та ін.).

Для дослідження конструктів *особистісної аксіосфери* інтеграла професійної цінності майбутнього психолога нами використовувались методики та тести: 1) «Тест-опитувальник самоставлення» (СОС) (авт. В.В.Столін, С.Р. Пантелєєв); 2) «Діагностика полімотиваційних тенденцій в «Я-концепції» особистості» (авт.С.М.Петрова); 3) «Діагностика реальної структури ціннісних орієнтацій

особистості» (авт.С.С.Бубнова); 4) «Морфологічний тест життєвих цінностей» (авт. В.Ф.Сопов, Л.В.Карпушина); 5) «Тест готовності до саморозвитку» (авт.В.Л.Павлов).

У ході емпіричного дослідження особливостей розвитку цінностей особистісної аксіосфери за допомогою «Морфологічного тесту життєвих цінностей» були виявлені найбільш значущі для майбутніх психологів цінності – «професія» й «освіта» (табл.1).

Таблиця 1

Кількісні показники розподілу цінностей у структурі особистісної аксіосфери майбутніх психологів (%)

n=791

№	Цінність / Курс	1 курс n=183	2 курс n=176	3 курс n=175	4 курс n=173	5 курс n=84
1	Професія	51,47	38,82	70,59	55,56	40,74
2	Освіта	58,82	35,29	67,65	57,14	25,93
3	Сім'я, родина	17,65	8,24	22,55	25,39	3,70
4	Суспільство	14,71	7,06	13,73	14,29	-
5	Захоплення	20,59	8,24	23,53	12,69	14,81
6	Фізичний стан	10,29	2,35	4,90	6,35	11,11
7	Розвиток себе	10,29	9,41	16,67	1,59	3,70
8	Духовне задоволення	27,94	27,06	36,27	7,94	33,33
9	Креативність	1,47	2,35	0,98	-	-
10	Соціальні контакти	14,71	12,94	12,75	-	7,41
11	Власний престиж	1,47	-	-	1,59	-
12	Досягнення	13,94	11,76	6,86	3,17	-
13	Матеріальний стан	10,29	16,47	25,49	6,35	14,81
14	Збереження індивідуальності	7,35	9,41	10,78	7,94	7,41

Як свідчать отримані показники, процес осмислення цінностей «професії» та «освіти» майбутніми психологами в ході професійної підготовки зазнає певних трансформацій. Від I-го до V-го курсу простежується синусоїдна тенденція, що віддзеркалює процес переосмислення досліджуваними особистісної значущості цих цінностей в той чи інший період їх фахового навчання, що за нашим переконанням, є результатом неузгодженості (відсутність навчання в магістратурі за спеціалізаціями) теоретико-методологічного базису фахового навчання, збереження пріоритетності теорії над практикою, відсутність аксіологічної визначеності у компетентнісному просторі професії та нестача супервізорської практики.

Закономірним у становленні особистісної аксіосфери є те, що процес осмислення особистістю власних особистісних якостей та їх саморозкриття і самоприйняття структурує значущі особистісні цінності в полі особистісної аксіосфери, розвиваючи тим самим потенціал її ціннісної самосвідомості.

Узагальнюючи результати дослідження сформованості особистісної аксіосфери як компонента інтеграла професійної цінності майбутніх психологів, варто відмітити, що у меншій половині з них конструкти цінності розуміння й пізнання власної особистості та дієвості в цьому процесі набувають більш-менш досконалих якісних показників (інтегрованості особистісних цінностей) у своєму становленні. Водночас цінності самоставлення, самоприйняття й самовизнання не виявлено у більшій половині досліджуваних, що вказує на їх неспроможність досягнути диференційованості, узагальненості, ідентичності та інтегрованості в розумінні себе,

власної індивідуальності й нездатність відобразити ці важливі процеси в ціннісній самосвідомості, зокрема, в контексті особистісного реального та ідеального Я-образу. Отже, існуюча система професійної підготовки майбутніх психологів не сприяє процесу усвідомлення ними своїх актуальних особистісних цінностей, зокрема, того, що є джерелом розвитку самоставлення, самоприйняття, самовизнання та необхідною умовою особистісного самовдосконалення й вибору професійної спеціалізації. При цьому ціннісність дієвості у самопізнанні має визначати міру активності й спрямованість саморозвитку та самореалізації майбутнього психолога.

З метою вивчення конструктів *професійної аксіосфери* ПЦ, а саме ціннісності розуміння, пізнання та дієвості студентів-психологів стосовно майбутньої професії, нами були використані наступні методики і тести: 1) «Асоціації з майбутньою професією» (авт. О.Молярук); 2) тест «Портрет психолога» (авт. Т.О.Верняєва, модиф. В.В.Волошиної); 3) опитувальник «Професійна позиція психолога в майбутній практичній діяльності» (авт. Л.Б.Шнейдер); 4) методика «Діагностика мотивації учіння студентів педагогічного ВНЗ» (авт. С.А.Пакуліна, С.М.Кетько); 5) опитувальник «Професійна спрямованість психолога» (авт. В.В.Волошина).

Одним із консолідованих конструктів ціннісності пізнання майбутньої професії виступає професійний Я-образ в ідеальній та реальній формах їх відображення в ціннісній самосвідомості майбутніх фахівців. За допомогою кореляційного аналізу (коефіцієнта рангової кореляції (r) за Ч.Спірменом) нами встановлено рівні взаємозв'язку між реальним та ідеальним професійним Я-образом досліджуваних (достовірність r визначалася за допомогою t -критерію Ст'юдента при $p \leq 0,01$; $p \leq 0,05$). Узагальнення статистичних даних (кореляційних зв'язків) і переведення їх у відсотки було здійснено за С.А.Будассі (див. табл. 2).

Таблиця 2

Кількісні показники співвідношення між цінностями реального та ідеального професійних Я-образів майбутніх психологів (%)

n=791

Курс	Неадекватно занижене оцінювання цінностей ($r = \llcorner - 0,33 \llcorner$ до $\llcorner - 1 \llcorner$)	Адекватне оцінювання цінностей ($r = \llcorner - 0,32 \llcorner$ до $\llcorner + 0,84 \llcorner$)	Неадекватно завищене оцінювання цінностей ($r = \llcorner + 0,85 \llcorner$ до $\llcorner + 1 \llcorner$)
1 (n=183)	41,17	26,47	32,35
2 (n=176)	62,85	28,57	8,57
3 (n=175)	52,77	30,55	16,67
4 (n=173)	40,01	30,01	30,01
5 (n=84)	56,25	18,75	25,01

Отримані дані вказують на превалювання кількісних показників з суттєвими розбіжностями між ідеальним та реальним професійним «Я-образом», зокрема, у досліджуваних неадекватно завищена та неадекватно занижена оцінка професійних цінностей переважає адекватне оцінювання їх на всіх курсах. Найвищі показники у співвідношенні цінностей цих Я-образів простежуються у респондентів, яким притаманне неадекватно занижене їх оцінювання, що свідчить про неузгодженість між особистісними якостями та нормативно заданими професійними цінностями.

З метою виявлення специфіки здійснення особистісного вибору майбутнім психологом спеціалізації нами був розроблений та впроваджений опитувальник «Професійна спрямованість психолога». Опитування проводилось у два етапи: I - на початку другого курсу з метою визначення професійних здібностей майбутніх психологів до діяльності психолога-консультанта, психолога-тренера чи соціального психолога; II - наприкінці другого курсу з метою встановлення співвідношення між наявними професійними здібностями респондентів та результатами їх самостійного особистісного вибору спеціалізації.

Закономірністю в розвитку професійної аксіосфери є те, що усвідомлення майбутнім психологом власних професійних здібностей реорганізує новий потенціал професійного вибору з тим, щоб трансформувати й утвердити професійні цінності в полі професійної аксіосфери, сприяючи тим самим становленню його ціннісної самосвідомості.

Результати засвідчили, що на час завершення другого курсу майбутнім психологам не вдалось більш-менш чітко усвідомити специфіку цінностей професії та її спеціалізацій, спроектувати ідеальний професійний Я-образ і психолога-консультанта, і соціального психолога, а також, співвіднести власні професійні здібності з вимогами та специфікою функціоналу фахової спеціалізації, у виборі якої вони продовжуватимуть послуговуватись зовнішніми соціально-психологічними ознаками, керуючись власними уподобаннями, без врахування особистісних задатків і професійних спроможностей. Таким чином, без спеціально орієнтованої фахової програми з розвитку професійних цінностей не відбувається осмисленого особистісного вибору спеціалізації майбутнім психологом.

З метою дослідження конструктів *соціальної аксіосфери* нами використовувались такі методики й тести як: 1) «Морфологічний тест життєвих цінностей» (авт. В.Ф.Сопов, Л.В.Карпушина); 2) «Шкала прийняття інших» (авт. В.Фейя, модиф. В.В.Волошиною); 3) «Методика вивчення рефлексивності» (авт. А.В.Карпов); 4) Методика діагностики установок особистості (авт.О.Ф.Потьомкіна); 5) «Шкала діагностики доброзичливості» (авт. Д.Кемпбел, адап. Г.М.Мануйловим; 6) «Коефіцієнт емпатійності» (авт.С.Барон-Коуен, С.Уілрайт, адап. В.Косоноговим).

Базисними конструктами соціальної аксіосфери інтеграла професійної цінності майбутнього психолога вважаємо розвиток у нього цінності «прийняття Іншого», «альтруїзму», «емпатійності», «доброзичливості» та ін. (табл. 3).

Таблиця 3

Кількісні показники розвитку конструктів соціальної аксіосфери майбутнього психолога (%)

n=791

Курс рівні	«Прийняття іншого»			«Альтруїзм»			«Емпатійність»			«Доброзичливість»		
	Н	С	В	Н	С	В	Н	С	В	Н	С	В
1 курс	22,22	69,84	7,94	15,01	58,33	26,67	10,03	74,89	15,08	14,28	5,71	60,01
2 курс	27,85	65,82	6,33	16,98	60,38	22,64	18,75	63,51	17,71	8,33	38,88	52,78
3 курс	31,53	59,46	9,01	3,17	71,43	25,39	19,44	63,89	16,67	10,26	41,03	48,72
4 курс	21,88	73,44	4,69	22,58	58,06	19,35	17,24	65,52	17,24	28,95	34,21	36,84
5 курс	11,76	70,59	17,65	40,13	45,06	14,03	15,63	59,38	15,63	10,19	25,71	64,11

Узагальнення отриманих даних засвідчує переважання середнього рівня розвитку виділених конструктів, за винятком доброзичливості, та незначну кількість студентів з високими рівнями їх розвитку. Показники доброзичливості вказують на наявність певного позитивного досвіду родинних стосунків, дружніх взаємин щодо розвитку у майбутніх психологів окремих соціальних якостей з позитивною модальністю. Водночас відносна статичність показників низького рівня від I-го до V-го курсу пов'язана, на нашу думку, із неприйняттям респондентами окремих сторін власного Я-образу, збереженням невирішених внутрішньоособистісних конфліктів, посиленням їх психологічних захистів та ін., що свідчить про недостатність приділення уваги становленню соціальної аксіосфери ціннісної самосвідомості майбутніх психологів в існуючій моделі професійної підготовки.

Закономірним у розвитку соціальної аксіосфери є те, що опанування особистістю майбутнього психолога в метапросторі соціальних цінностей реконструює здатність ціннісного самоствавлення, що позиціонує рівнозначне ставлення до Іншого в полі соціальної аксіосфери, розширюючи тим самим її ціннісну самосвідомість.

Отже, емпіричне вивчення особливостей розвитку конструктів особистісної, професійної та соціальної аксіосфер показало, що для трохи більшої половини майбутніх психологів притаманне абстрактне, узагальнене саморозуміння і самоприйняття себе як психолога, несформованість потреби у самовизнанні себе як фахівця, невисока узгодженість між притаманними професійними здібностями та особистісним вибором спеціалізації, нечітка зорієнтованість у розумінні, прийнятті та визнанні Іншого як безумовної цінності у міжособистісних взаємодіях психолога і клієнта, відсутність чіткого уявлення про специфіку соціальної, консультативної, тренінгової та ін. видів практичної діяльності психолога.

Дослідження аксіоідентичності здійснювалось за «Методикою вивчення аксіоідентичності» (авт. А.А.Азбель та А.Г.Грецова, модиф. В.В.Волошиною). Критеріями розвитку *аксіоідентичності* майбутнього психолога були визначені: осмислення власних цінностей (М.С.Каган, Д.Колшед, Т.С.Яценко та ін.), усвідомлене прийняття професійних цінностей (Н.В.Чепелева, І.Ялом та ін.), потреба допомагати Іншому (С.Д.Максименко, Г.Олпорт, С.Селмон-Вайт та ін.).

За результатами емпіричного аналізу нами взагалі не виявлено респондентів, яким був би притаманний «нав'язаний» тип аксіоідентичності. На основі чого припускаємо, що переважна більшість (понад 70%) досліджуваних, ототожнюючи себе з цінностями суб'єкта майбутньої професійної діяльності, були незалежні в особистісному виборі. Втім, до закінчення ВНЗ простежуються значні зміни з типами аксіоідентичності майбутніх психологів: зникає невизначений тип, знижується мораторій аксіоідентичності та зростає кількість студентів із сформованою аксіоідентичністю. Особливо виразні показники останнього типу, які знаходяться в межах від 33,34% на I курсі до 58,32% на V курсі. Це означає, що майбутній фахівець зрозумів, пізнав та дієво утвердив для себе цінності особистісної (ширий, інтелектуальний, креативний, цілеспрямований, толерантний тощо), професійної (гуманний, рефлексивний, уважний, відкритий, проникливий та ін.) та соціальної (доброзичливий, відповідальний, чесний, гідний, сумлінний та ін.) аксіосфер, які в цілості актуалізували становлення на метарівні ціннісної

самосвідомості його аксіоідентичності як особистісного утворення. Водночас ці показники сформованості аксіоідентичності не є цілковито задовільними, оскільки більше 40% майбутніх фахівців залишаються у стані мораторію відносно усвідомлення цінності себе як майбутнього психолога, професії та Іншого як суб'єкта майбутньої професійної діяльності.

З метою вивчення особливостей розвитку *інтеграла професійної цінності* майбутнього психолога нами використовувалась методика «Інтеграл професійної цінності майбутнього психолога» (авт. В.В. Волошина), яка надавала можливість вивчати ціннісну самосвідомість в контексті різних вимірів. Критеріями розвитку *інтеграла професійної цінності* майбутнього психолога були визначені наступні: самоцінність особистості (І.С. Булах, Г. Крайг, Л.Є. Просандєєва та ін.), ціннісне ставлення до процесу набуття професійних компетенцій (Л.В. Долинська, В.М. Карандашев, Ю.О. Приходько та ін.), прийняття Іншого як найвищої цінності (С.Джурард, В.О. Моляко, В.В. Рибалка та ін.).

Загалом за результатами дослідження в горизонтальному вимірі було виявлено, що середні якісні показники розвитку ІПЦ притаманні більшості респондентів, згідно з якими в їх ціннісній самосвідомості домінують і ціннісні орієнтації, і цінності, окреслюючи сферу майбутньої професійної діяльності, але не забезпечуючи досліджуваним ціннісності самоствавлення, самоприйняття та самовизначення себе як психолога.

Високий рівень розвитку ІПЦ майбутнього психолога був виявлений у незначній частині досліджуваних - на I курсі - 10,05%, II - 13,75%, III - 13,03%, IV - 17,59%, V - 27,50%. У відповідності з критеріями сформованості ІПЦ, цим респондентам притаманна інтегративність особистісної, професійної та соціальної аксіосфер, цілісність і взаємодоповненість у самоствавленні, прийнятті й визнанні себе, професії та Іншого. Вони усвідомлюють особистісну цінність спеціальності (аутоцінність), професійну цінність спеціалізації (профцінність) та соціальну цінність себе як професіонала для Іншого (афіляційність), прагнуть до самовдосконалення та професійного зростання, а Іншого приймають як найвищу цінність, орієнтуючись на його внутрішні ресурсні можливості. При цьому модальність взаємин з оточуючими вважають відображенням модальності власної поведінки. Як вказують наші розвідки, ці досліджувані навчалися в педагогічних коледжах та мають глибоку губристичну мотивацію до утвердження себе як професійного психолога. Середній рівень розвитку ІПЦ виявлений на I курсі – 61,62%, II – 59,58%, III – 59,07%, IV – 65,52%, V – 53,12% досліджуваних, що вказує на наявність у них відносної визначеності, полярності, циклічності у ставленні, прийнятті та визнанні особистісних, професійних та соціальних цінностей, які зазнають реконструювань і виступають як ціннісно орієнтаційні установки, що характеризуються мінливістю. Низький рівень розвитку ІПЦ установлено на I курсі - 28,33%, II - 26,67%, III - 27,90%, IV - 16,89%, V - 19,38% досліджуваних, що визначає їх слабку вмотивованість до професії, домінування негативних переживань стосовно навчальної та професійної діяльності, обмежене усвідомлення особистісних, професійних та соціальних цінностей, елементарну аксіоідентичність та мотиваційно-вольову активність студентів у процесі оволодіння професійними навичками.

У вертикальному вимірі відбувається як спонтанійний, так і цілеспрямований розвиток ціннісної самосвідомості, що визначає становлення домінантних цінностей ІПЦ в її структурі. Констатація сформованості домінантних цінностей у майбутніх психологів утврджує сформованість їх ІПЦ. Однак, у значної частини досліджуваних аутоціннісність вирізняється слабкістю усвідомлення особистісної значущості професії, профціннісність окреслюється заниженим потенціалом усвідомлення особистісної самовартісності в професійній діяльності та афіліаційнісність відзначається ситуативністю щодо ставлення, пізнання та визнання Іншого як суб'єкта професійної діяльності.

Закономірністю в становленні інтеграла професійної цінності є те, що ускладненість процесу розвитку посилює його єдність, стійкість, цілісність при одночасній змінюваності, розширюваності й відкритості для актуалізації нових емоційно-мотиваційних, когнітивних та поведінкових утворень в особистісній, професійній та соціальній аксіосферах ціннісної самосвідомості майбутнього психолога.

Таким чином, формування домінантних цінностей ІПЦ майбутнього психолога відбувається на основі синергії ціннісних орієнтацій, якостей і здібностей в особистісній, професійній та соціальній аксіосферах його самосвідомості. Однак, сьогочасна система професійної підготовки майбутніх психологів більшою мірою сприяє розвитку професійної та соціальної аксіосфер ІПЦ, залишаючи поза увагою особистісну аксіосферу майбутнього психолога, яка, за нашим переконанням, створює базис розуміння, пізнання й дієвого самовизнання професійних та соціальних цінностей, оскільки міра усвідомленості цінності професії та її суб'єкта (Іншого) можлива за умови першочергового усвідомлення особистісної цінності як представника цієї професії, спроможного надати підтримку і допомогу Іншому.

У четвертому розділі *«Психологічні технології формування інтеграла професійної цінності майбутнього психолога в процесі його фахової підготовки»* подано теоретичне обґрунтування специфіки реалізації психологічних технологій формування інтеграла професійної цінності майбутнього психолога; представлені технології формування інтеграла професійної цінності майбутнього психолога в процесі підготовки у вищому навчальному закладі, наведено їх зміст та результати застосування.

Впровадження психологічних технологій підготовки майбутніх психологів здійснювалось на основі ціннісно-особистісного підходу та його наукових положень. За результатами аналізу наших емпіричних досліджень з проблеми фахової підготовки майбутніх фахівців доведено, що кінцевим результатом цієї підготовки має стати сформованість інтеграла професійної цінності як смислотворчої одиниці їх ціннісної самосвідомості.

Втіленню психологічних технологій розвитку ІПЦ майбутнього психолога відповідали такі соціально-психологічні умови професійної підготовки: *загально-теоретичні* – навчально-тематичні плани, комплекси нормативних та варіативних програм, теоретичні фундаментальні дисципліни з психології, прикладні дисципліни та спецкурси за спеціалізацією; *психологічна практика* - пасивна, активна та супервізія; *самостійна діяльність студентів* - участь у конференціях, симпозіумах,

семінарах, консультаціях, тренінгах, психологічних і волонтерських проектах, тижнях психології тощо.

Специфіка реалізації психологічних технологій підготовки майбутнього психолога полягала в тому, що оволодіння професією розпочинається з вивчення студентом власної особистості, а цілеспрямований розвиток ціннісного розуміння, пізнання та дієвості вибудовує систему взаємодоповнюючих особистісних, професійних та соціальних модусів його самореалізації, якими є самоставлення, самоприйняття та самовизнання стосовно себе, професії та Іншого. Процес засвоєння майбутніми фахівцями змісту запропонованих нами психологічних технологій активізує ряд функцій: *спрямувальну*, котра надає йому можливість сконцентруватись на власній самосвідомості, зокрема, ціннісній; *пізнавальну*, – за допомогою якої посилюється процес становлення особистісних якостей, професійних здібностей, власного світогляду та соціальних й моральних якостей, котрі в процесі інтегрування структурують цінності професії майбутнього психолога; *розвивальну*, - на підставі якої трансформуються особистісні, професійні, соціальні якості у відповідні цінності; *мотиваційну*, - спрямовану на реалізацію потреби в ідентифікації реального та ідеального професійного Я-образу з домінуючими цінностями; *формувальну*, - яка від початку до завершення професійної підготовки активує прямі й зворотні процеси взаємовпливу та ускладнення змісту конструктивних аксіосфер ціннісної самосвідомості; *захоплювальну*, - що впродовж всієї фахової підготовки актуалізує мотиви ціннісного ставлення до професії, прийняття себе, як фахівця та визнання професії як покликання.

Особливості розгортання алгоритму психологічних технологій полягають як у зовнішньому, так і внутрішньому управлінні. Зовнішнє пов'язане зі спрямувальним, підтримувальним, допомагаючим, мотивуючим, захоплюваним та ін. впливами з боку викладачів ВНЗ, внутрішнє – з самостійною, автономною діяльністю майбутніх фахівців, як відповідальних суб'єктів процесу набуття фаховості. Крім того специфіка психологічних технологій виявляється ще й в активізації у майбутніх психологів губристичної мотивації відносно усвідомлення й осмислення себе, професії та Іншого як суб'єкта майбутньої професійної діяльності.

Виходячи з наших наукових положень, практична реалізація психологічних технологій підготовки майбутнього психолога включала систему управління трьома блоками: *предметно-практичним* (оволодіння психологічними дисциплінами та проходження всіх видів практики), *тренінго-консультативним* (участь у консультативній та тренінговій діяльності, майстер-класах, фестивалях та ін.) та *самостійною роботою студентів* (долучення до наукових і проектних досліджень, участь у семінарах, конференціях, форумах тощо).

Основною метою формувального експерименту була перевірка концептуальних положень щодо ефективності психологічних технологій фахової підготовки майбутніх психологів у ВНЗ. У процесі їх впровадження були вирішені наступні завдання: проаналізовано навчальні плани ОКР підготовки «бакалавр», «магістр» за спеціальністю «Психологія» та виокремлено й використано ті психологічні дисципліни, які в своїй основі мали ціннісно-сміслові аспекти життєтворчості особистості; розроблено нові навчально-тематичні плани підготовки майбутніх психологів за спеціальністю «Психологія» зі спеціалізацією «Психологія

консультування»; підготовлено та втілено нові нормативні й варіативні навчальні програми з дисциплін та спецкурсів; розроблено та проведено у відповідності з концептуальною парадигмою тренінги, спецсемінари, систему індивідуальних консультацій, науково-практичні конференції, круглі столи, фестивалі, тижні психології для студентської молоді тощо. Розгортання у навчально-виховному процесі психотехнологій професійної підготовки майбутніх психологів здійснювалось наскрізно, з першого по п'ятий (шостий) навчальні курси, а також, з консолідацією уваги на процесі оволодіння спеціалізацією «Психологія консультування» на третіх-четвертих курсах бакалаврату та в магістратурі. Упродовж усього періоду навчання у ВНЗ було реалізовано п'ять технологій.

Психологічну технологію «*Осмилення особистісних цінностей майбутнім психологом*» на першому етапі визначав алгоритм об'єктивації майбутнім фахівцем особистісних якостей та їх трансформацію в особистісні цінності, що актуалізувало у нього особистісні модули самореалізації - самоставлення, самоприйняття і самовизнання. *Предметно-практичний блок* технології був пов'язаний із засвоєнням *дисциплін нормативного циклу*: «Загальна психологія з практикумом», «Сучасні теорії особистості», «Історія психології», «Вступ до спеціальності». За змістом практикуму вивчались особистісні цінності, які були проаналізовані у підрозділах «Особистість», «Характер», «Емоційно-вольові процеси», «Здібності». В «Історії психології» ставився акцент на феноменологічній, гуманістичній, екзистенціальній та ін. теоріях, в яких цінності розглядаються як внутрішня система координат особистості. З метою активізації у майбутніх спеціалістів механізму особистісної рефлексії та ознайомлення з ціннісно-особистісними уподобаннями людини, до програми пасивної практики було включено завдання з вивчення її особистісних якостей, розвитку самоінтересу, самоповаги та особистісних цінностей. Поглиблене вивчення цінностей підсилювала дисципліна «Вступ до спеціальності», в межах якої розглядались теми «Особистість як цінність», «Професія як цінність» та «Цінність професій допомагаючого типу». На цьому етапі впродовж навчального року реалізовувались *тренінги* «Самопізнання та саморозвиток», «Особистість в її ціннісному вимірі», «Моя аксіосфера». Ключовими завданнями останнього були розвиток розуміння і пізнання особистісних якостей та дієве утвердження особистісних цінностей майбутнього фахівця. Поряд з цим, першокурсники відвідували організовані викладачами кафедри індивідуальні *психологічні консультації* з метою вирішення окремих складних для себе питань, пов'язаних з особистісними проблемами, кризовими ситуаціями, внутрішньоособистісними конфліктами та ін. *Самостійна робота* реалізовувалась дієвим включенням першокурсників у студентські наукові товариства, конференції, круглі столи, загальною проблематикою яких була «Особистість як цінність в глобалізованому суспільстві». Заняття у проблемних групах включали тему «Аксіологічні орієнтири майбутнього психолога». З метою поглибленого ознайомлення з особливостями розвитку ціннісної сфери людини на семінарсько-практичних заняттях студентами проводились обговорення доповідей та виступів за тематикою «Цінності як детермінанти моєї життєтворчості» тощо.

Психологічну технологію «*Осмилення професійних цінностей та здійснення особистісного вибору спеціалізації майбутнім психологом*» на другому етапі

визначав алгоритм об'єктивації майбутнім фахівцем професійних якостей, їх трансформацію в особистісні цінності та проектування професійного Я-образу, що актуалізувало у нього професійні модули самореалізації - самоставлення, самоприйняття і самовизнання себе як майбутнього психолога-консультанта. *Предметно-практичний блок* пов'язаний із засвоєнням студентами ряду навчальних дисциплін, робочі програми яких включали теми аксіологічно орієнтованого змісту. Так, дисципліна «Психологія розвитку та вікова психологія» включала теми «Становлення ціннісної самосвідомості особистості в онтогенезі», «Моральний розвиток особистості на різних вікових етапах»; «Соціальна психологія» - «Соціальні норми та цінності як регулятори поведінки особистості», «Емоційно-ціннісне ставлення до Іншого»; «Акмеологія» - «Акме як вершина особистісного розвитку»; «Етнопсихологія» - «Традиції народного виховання»; «Психологія релігії» - «Віра як екзистенційна цінність». З метою активізації у майбутніх спеціалістів механізму ціннісно-професійної рефлексії й інтеріоризації цінностей в процесі практики у соціально-психологічних центрах важливими завданнями були спостереження та їхня безпосередня участь в *індивідуальних консультаціях і тренінгах*, здійснення ними аналізу й порівняння особливостей їх проведення, а також співставлення власних можливостей з відповідними професійними якостями фахівця щодо проаналізованих видів психологічної діяльності. На цьому етапі був реалізований *тренінг* «Моя професія», мета якого полягала в розвитку розуміння ціннісних орієнтирів професії, пізнання професійних якостей, утвердження професійних цінностей та становлення професійного Я-образу майбутнього фахівця. У межах *самостійної роботи* другокурсники продовжували відвідувати студентські наукові товариства, проблемні групи, конференції, тижні психології, загальною метою яких було визначення ціннісного змісту професійної діяльності психолога. Поглиблене вивчення професійних цінностей та специфіки професійного ментального середовища впродовж навчального року відбувалось на семінарських заняття на яких студенти презентували матеріали повідомлень, рефератів та есе за проблематикою «Значущість професійної діяльності психолога для суспільства», «Що для мене означає бути психологом» та ін.

Відзначимо, що реалізація психологічної технології третього етапу підготовки майбутніх психологів відбувалася у відповідності до обраної ними спеціалізації - «Психологія консультування», «Соціальна психолога та психотерапія», «Психологічна реабілітація», «Політична психологія». Наше емпіричне дослідження стосувалося лише спеціалізації «Психологія консультування», однак, студенти інших спеціалізацій долучались до програми формувального експерименту в процесі відвідування спільних лекційних курсів та навчально-виховних заходів.

Психологічну технологію «*Осмилення соціальних цінностей майбутнім психологом*» на третьому етапі визначав алгоритм об'єктивації майбутнім фахівцем соціальних якостей та їх трансформацію в соціальні цінності, що актуалізувало у нього соціальні модули самореалізації - самоставлення, самоприйняття і самовизнання Іншого як безумовної цінності. *Предметно-практичний блок* пов'язаний із засвоєнням студентами таких дисциплін: «Основи профорієнтації та психологія здібностей», «Основи психоаналізу та практична психологія особистості», «Психологія масової свідомості та ментальності», до робочих програм

яких були включені відповідні ним теми: «Професія як умова соціальної самореалізації», «Губристична мотивація особистості в соціумі», «Ментальність сучасного глобалізованого суспільства». З метою активізації механізму ціннісно-соціальної рефлексії та інтеріоризації соціальних цінностей в процесі виробничої психоконсультативної практики майбутні психологи досліджували здатність особистості до прийняття Іншого, розвиток доброзичливості, емпатії, схильності до альтруїстичної поведінки тощо. На цьому етапі були реалізовані *тренінги* «Особистісного зростання та самопізнання», «Розвиток комунікативних здібностей», «Я та Інший». Останній був провідним, змістом якого студенти оволодівали на підставі трьох взаємопов'язаних модулів, спрямованих на розвиток розуміння соціальних орієнтирів, пізнання соціальних якостей Іншого та дієве утвердження соціальних цінностей майбутнього психолога. *Самостійна діяльність* третьокурсників у студентських наукових товариствах, конференціях з проблематики «Система цінностей та професійне покликання людини», «Ціннісні виміри сучасної української молоді», круглих столах «Свобода бути собою у стосунках з Іншим», проблемних групах та ін., розширилась ініційованими ними спецсемінарами з проблеми перебігу посттравматичних стресів та дискурсами на основі узагальнення досвіду їхньої волонтерської роботи в соціально-реабілітаційних центрах для тимчасово переселених з інших регіонів осіб.

Психологічну технологію «*Розвитку аксіоідентичності майбутнього психолога*» на четвертому етапі визначав алгоритм самоототожнення майбутнього фахівця, що утверджує в його ціннісній самосвідомості особистісну ідентичність «Я-психолог», професійну - «Я-консультант» та соціальну - «Я-Інший, Інший-Я». *Предметно-практичний* блок був пов'язаний із засвоєнням студентами ряду навчальних дисциплін. Так, дисципліна «Консультативна психологія» включала тему «Консультування в контексті особистісно орієнованого підходу»; «Психологія життєвих криз» - «Життєва криза як імпульс до самоціннісної траєкторії особистісного зростання людини»; «Психотехніка розвитку професійної ідентичності психолога» - «Особистісно-професійна ідентичність»; «Психотехнологія взаєморозуміння» - «Конструктивний діалог як ціннісне ставлення партнерів один до одного». З метою активізації механізму ціннісної ідентифікації в процесі виробничої психокорекційної практики були вирішені завдання самоідентифікації майбутніх психологів як фахівців в ході організації та проведення ними індивідуальних консультувань з використанням корекційних технік та прийомів, а також їх соціальної ідентифікації з Іншими в процесі як безпосередньої участі, так і самостійного проведення тренінгів. На цьому етапі також був реалізований *тренінг* «Розвиток аксіоідентичності майбутнього психолога», опанування змісту якого сприяло самоототожненню зі спеціальністю («Я-психолог»), спеціалізацією («Я-консультант») та ідентифікації з Іншим («Я-Інший, Інший-Я»). *Самостійна робота* майбутніх спеціалістів була спрямована на участь в конференціях, майстер-класах, проблемних групах, підготовку курсових проєктів та публікацію наукових статей, а також на самостійну організацію та проведення психологічних фестивалів «Фенікс Фест» (2014-2015р.р.), кінолекторіїв (фільми «Самсара», «Дім») тощо.

Психологічну технологію «*Самореалізація домінантних цінностей інтеграла професійної цінності*» на п'ятому етапі визначав алгоритм синергії особистісних,

професійних, соціальних цінностей та утвердження домінантних цінностей інтеграла професійної цінності майбутнього психолога. В предметно-практичному блоці використовувались такі дисципліни як: «Психологія професійної кар'єри», «Інноваційні психотехнології у ВНЗ», «Психологія мотивації», «Актуальні проблеми консультативної психології», «Психологія свободи», «Аксіологічні проблеми у психології». Супідрядно з програмами науково-дослідницької та науково-педагогічної практик нами розроблена та впроваджена повнофункціональна супервізорська практика, в ході якої магістр-психолог упродовж 2-3 сесій спостерігав за роботою психолога-консультанта, після чого самостійно здійснював індивідуальне психологічне консультування за підтримки психолога-практика і подальшого детального аналізу консультативної взаємодії з клієнтом.

Результати впровадження психологічних технологій підготовки майбутнього психолога були перевірені на основі «методу поперечних зрізів» в процесі повторного зрізу з метою вивчення рівнів сформованості інтеграла професійної цінності, динаміки інтегрованості його компонентів (в особистісній, професійній, соціальній аксіосферах) та розвитку механізмів ціннісної самосвідомості психологів-консультантів. Вивчення динаміки становлення інтеграла професійної цінності майбутнього психолога здійснювалось на базі Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. У формульованому експерименті, який проводився протягом чотирьох років (2012-2015) взяли участь студенти від I по V курс в загальній кількості 171 особа. До експериментальної групи увійшло 83 особи, з них на I курсі – 18, II - 17, III - 15, IV - 17, V-16 досліджуваних; До контрольної – 88 осіб, з них на I курсі – 18, II - 17, III - 18, IV - 19, V-16 респондентів.

У табл.4 подані порівняльні результати діагностики розвитку ІПЦ майбутніх психологів експериментальної групи (ЕГ) до та після формульованого експерименту.

Таблиця 4

Кількісні показники розвитку інтеграла професійної цінності досліджуваних експериментальної групи до і після формульованого експерименту

n=83

Курс Рівні	Кількісні дані формування ІПЦ майбутніх психологів (ЕГ)					
	Низький (%)		Середній (%)		Високий (%)	
	ЕГ до	ЕГ після	ЕГ до	ЕГ після	ЕГ до	ЕГ після
1 (n=18)	28,33	20,08	61,62	44,36	10,05	35,56
2 (n=17)	26,67	19,34	59,58	41,84	13,75	38,82
3 (n=15)	38,13	10,62	41,32	36,05	20,55	53,33
4 (n=17)	29,41	10,59	48,84	27,16	21,75	62,35
5 (n=16)	17,23	-	59,37	12,50	23,40	87,50

Як свідчать результати формульованого експерименту від I-го до V-го курсів простежується позитивна динаміка в становленні інтеграла професійної цінності майбутніх психологів. Так, зростання на 25,51% високого рівня розвитку ІПЦ першокурсників вказує на збільшення майбутніх фахівців схильних до самопізнання й самоаналізу, які виявляють самоінтерес та аутосимпатію, усвідомлюють особистісні цінності й визнають себе як майбутнього психолога тощо. Результатом впровадження технології першого етапу стало оформлення у 35,56% першокурс-

ників особистісної цінності як складової ІПЦ їх ціннісної самосвідомості. Зростання на 25,07% високого рівня розвитку ІПЦ *другокурсників* вказує на збільшення студентів, які усвідомлюють цінність професії, осмислено приймають себе як майбутнього психолога-консультанта, орієнтовані на професію як діяльність допомагаючого типу тощо. Реалізація технології другого етапу сприяла оформленню у 38,82% *другокурсників* професійної цінності як складової ІПЦ їх ціннісної самосвідомості. Зростання на 32,78% високого рівня ІПЦ *третьокурсників* засвідчило збільшення досліджуваних, які рівноцінно орієнтовані як на інтереси власної особистості, так і на Іншого, мають потребу зрозуміти і прийняти Іншого, терпимі, толерантні й альтруїстичні у міжособистісних взаєминах тощо. За результатами впровадження технології третього етапу у 53,33% *третьокурсників* відбулося оформлення соціальної цінності як складової ІПЦ їх ціннісної самосвідомості. Зростання на 40,60% високого рівня ІПЦ *четвертокурсників* свідчить про збільшення майбутніх фахівців, у яких підвищився потенціал ідентичності себе як психолога на особистісному, як консультанта – на професійному та рівноцінного Іншому – на соціальному рівнях ціннісної самосвідомості. Загалом, по завершенню технології четвертого етапу високий рівень розвитку аксіоідентичності виявили 62,35% досліджуваних, що вказує на осмислене й усвідомлене прийняття ними особистісних і професійних цінностей, переконаність у правильності професійного вибору та в необхідності допомагати Іншому в процесі вирішення його психологічних проблем. Зростання на 64,10% високого рівня ІПЦ *п'ятикурсників* свідчить про збільшення майбутніх психологів, яким властива взаємодоповненість ціннісного самоствавлення, прийняття й визнання себе, професії та Іншого, що слугує основою утвердження в їх аксіосвідомості домінантних цінностей «Я-психолог» - як аутоцінності, «Я-консультант» - як профцінності, «Я-Інший, Інший-Я» - як афіліаційності. По завершенню впровадження психотехнології п'ятого етапу 87,50% майбутніх психологів виявили високий рівень розвитку інтеграла професійної цінності, що вказує на усвідомленість ними особистісної цінності як психолога, професійної цінності як консультанта та спроможність до прийняття й визнання особистості Іншого як безумної цінності.

У контрольних групах подібних змін не зафіксовано.

Таким чином, за результатами впровадження п'яти ціннісно орієнтованих психологічних технологій підготовки майбутніх психологів для переважної більшості з них смислотворчими одиницями аксіологічної самосвідомості стали домінантні цінності «Я-психолог», «Я-консультант», «Я-Інший, Інший-Я», поєднання яких створює інтеграл професійної цінності, що й окреслює їх особистісно-професійну самоцінність як психологів-консультантів, здатних до прийняття Іншого як безумовної цінності.

Отже, розроблені та впроваджені нами психологічні технології підготовки майбутніх психологів слугують формуванню в них інтеграла професійної цінності, сприяють осмисленню ними особистісної цінності, значущості професії та цінності Іншого як суб'єкта майбутньої діяльності, підвищують рівень їх професійної конкурентоспроможності, що підтверджує ефективність їх використання в процесі підготовки у ВНЗ майбутніх фахівців до професійної діяльності.

ВИСНОВКИ

У дисертації теоретично визначено зміст та етапи впровадження психологічних технологій фахової підготовки майбутніх психологів, виявлено сутність інтеграла професійної цінності як провідного компонента їх ціннісної самосвідомості, обґрунтовано та емпірично апробовано концептуальну модель інноваційних психологічних технологій підготовки майбутніх фахівців у ВНЗ.

1. Стратегія реформування вищої освіти в Україні, трансформація аксіологічних основ життєдіяльності суспільства й особистості зокрема, посилення значущості професій допомагаючого типу, однією з яких є фахова діяльність психолога, зумовило необхідність системного удосконалення процесу підготовки майбутніх психологів та перегляду методологічного, технологічного й теоретико-практичного базису процесу оволодіння професійними компетентностями майбутніми фахівцями.

Психологічні технології підготовки майбутнього психолога - це інтегративні етапні моделі його фахового становлення, основою яких є логічна, взаємопов'язана, динамічна система психологічних впливів, що актуалізують в майбутнього спеціаліста особистісні, професійні та соціальні цінності, структуруючи його інтеграл професійної цінності в процесі об'єктивації ціннісної самосвідомості. Професійна підготовка майбутнього психолога це процес розвитку його фахових компетентностей на ґрунті осмислення аксіологічного змісту майбутньої діяльності. Отже, розроблені психологічні технології надали можливість забезпечити цілеспрямований розвиток особистісної, професійної та соціальної аксіосфер ціннісної самосвідомості, як складових інтеграла професійної цінності майбутнього фахівця.

2. Інтеграл професійної цінності майбутнього психолога - це динамічне психологічне утворення, яке структурується в процесі трансформацій його особистісних, професійних та соціальних якостей у відповідні цінності, досягаючи у своїй завершеності поліфункціональності та відносної стабільності й цілісності. Сформованість інтеграла у ціннісній самосвідомості майбутнього спеціаліста забезпечує також цілісність його особистості, професійну самовизначеність, автономність і відкритість до пізнання нового. Це психологічне утворення сприяє розвитку професійної самодостатності та самоефективності майбутнього спеціаліста, які виявляються в спроможності визначати межі свого впливу й зону професійного комфорту, міру незалежності від стереотипів та здатність використовувати нові, оригінальні засоби як для особистісного зростання клієнта, так і для власної професійної самореалізації тощо.

Складовими інтеграла професійної цінності майбутнього психолога є аксіосфери ціннісної самосвідомості, конструкторами яких виступають: ціннісність розуміння й пізнання особистісних якостей та дієве утвердження особистісних цінностей (особистісна аксіосфера); ціннісність розуміння орієнтирів професії, пізнання професійних якостей та дієве утвердження професійних цінностей (професійна аксіосфера); ціннісність розуміння соціальних орієнтирів, пізнання Іншого, соціальних якостей, дієвого утвердження соціальних цінностей (соціальна аксіосфера) та аксіоідентичність як результат консолідації аксіосфер ціннісної самосвідомості майбутнього психолога. Ціннісне ставлення, прийняття та визнання майбутнім спеціалістом власної особистості, професії та Іншого кристалізує на

метарівні аксіосвідомості домінантні цінності вище означених аксіосфер, які й утворюють інтеграл професійної цінності майбутнього психолога.

3.Методологічною основою психологічних технологій став ціннісно-особистісний підхід, що найбільш достовірно визначив зорієнтованість майбутнього психолога на особистісні й професійні цінності, окреслив значущість Іншого як суб'єкта майбутньої професійної діяльності. Його провідні положення визначають аксіологічні смисли (особистісний, професійний, соціальний) особистості, як регулятори взаємодій (діяльності, спілкування, взаємин) та ключові стратегії особистісного зростання й життєтворчості загалом. Особистісні цінності слугують стрижнем когнітивної, емоційно-вольової, мотиваційно-поведінкової сфер людини, означуючи систему її ставлень, уподобань, взаємин, особистісних виборів тощо. Осмислення особистістю власної системи цінностей зумовлює міру її відповідального ставлення до Іншого, а опанування ціннісних смислів майбутньої професії забезпечує можливість її осягнення як власного покликання, успішність самореалізації в ній, побудову партнерських взаємодій з оточуючими. Визначено та впроваджено на засадах концептуальної парадигми такі вихідні положення ціннісно-особистісного підходу: об'єктивація особистісних цінностей; синергія та співвідносність особистісних, професійних та соціальних цінностей; трансформація особистісних якостей у професійні цінності; проектування професійного Я-образу.

4.Процес реалізації психологічних технологій підготовки майбутнього психолога вимагав виокремлення його етапів. Перший етап був спрямований на осмислення майбутнім спеціалістом цінностей особистісної аксіосфери, другий – професійної, третій – соціальної, четвертий – орієнтований на розвиток аксіоідентичності, а п'ятий – на самореалізацію домінантних цінностей інтеграла професійної цінності майбутнього психолога. Це забезпечило поетапність формування його ціннісної самосвідомості в процесі оволодіння професійними компетенціями.

Ключовими механізмами реалізації психологічних технологій підготовки майбутнього психолога стали наступні: ціннісно-особистісна рефлексія, що забезпечила трансляцію особистісних якостей в особистісні цінності та переосмислення й визнання їх самовартісності; ціннісно-професійна рефлексія та інтеріоризація, що дозволила виокремити професійні орієнтири, інтеріоризувати й транслювати їх в професійні якості та цінності; ціннісно-соціальна рефлексія та інтеріоризація, що сприяла виокремленню соціальних орієнтирів, їх інтеріоризації й подальшій трансляції у соціальні якості та цінності в системі Я-Інший; ціннісна ідентифікація, що сприяла ототожненню й утвердженню майбутнім спеціалістом в реальному Я-образі особистісних, професійних, соціальних цінностей та прийняттю й визнанню цінності Іншого як суб'єкта професійної діяльності; ціннісна саморегуляція надала можливість кристалізувати та персоналізувати власну аутоціннісність, профціннісність та афіляційнісність як домінант інтеграла професійної цінності.

5. Змістове навантаження авторської концептуальної моделі психологічних технологій підготовки майбутнього психолога відображає по горизонталі - ієрархічно пов'язані психотехнології, по вертикалі – процес розвитку й утвердження домінантних цінностей ІПЦ. Управління алгоритмом реалізації психотехнологій

полягало в активізації розуміння, пізнання та дієвості майбутнього психолога відносно ціннісних орієнтирів, якостей та цінностей, що актуалізувало відповідні модуси його самореалізації – самоставлення, самоприйняття та самовизнання в особистісній, професійній та соціальній аксіосферах ціннісної самосвідомості. Результат синергії та інтеграції особистісних, професійних та соціальних цінностей зумовив конструювання аксіоідентичності, як складової інтеграла, на ґрунті якої, завдяки ціннісній саморегуляції в структурі аксіосвідомості майбутнього спеціаліста кристалізувалися домінантні цінності кожної аксіосфери: «Я-психолог» - як аутоцінність, що визначала значущість власної особистості у професії; «Я-консультант», «Я-тренер», «Я-соціальний психолог» - як профцінність, що окреслила значущість професійного функціоналу і його результативності; «Я-Інший, Інший - Я» - як афіляційність, що виявила цінність Іншого як суб'єкта професійної взаємодії. Утвердження в ціннісній самосвідомості майбутнього психолога сформованих домінантних цінностей знаменувало появу в нього стійкого особистісного утворення – інтеграла професійної цінності.

6. За результатами проведеного емпіричного дослідження констатовано, що позитивні тенденції в розвитку аксіосфер ціннісної самосвідомості та інтегрованість їх конструктів властива трохи більше чверті майбутніх психологів. Втім для більшої половини респондентів притаманне абстрактне, узагальнене саморозуміння і самоприйняття власної особистості, несформованість потреби у самовизнанні себе як психолога, невисока усвідомленість значущості особистісного вибору спеціалізації у відповідності з власними професійними здібностями, нечітка зорієнтованість у розумінні, прийнятті та визнанні цінності Іншого як партнера міжособистісної взаємодії, відсутність чіткого розмежування функціональної специфіки консультативної, тренінгової, соціальної та ін. видів практичної діяльності психолога. Доведено зорієнтованість сьогочасної системи фахової підготовки на розвиток професійної та соціальної аксіосфер майбутніх психологів при недостатньому врахуванні особливостей сформованості їх особистісних цінностей, як визначальних інтенцій у розвитку інтеграла професійної цінності та модусів самореалізації в майбутній діяльності.

7. Закономірності становлення аксіосфер ціннісної самосвідомості та інтеграла професійної цінності майбутнього психолога визначено наступні: а) процес осмислення особистістю майбутнього психолога ціннісних орієнтацій та їх саморозкриття і самоприйняття структурує значущі особистісні цінності в полі *особистісної аксіосфери*, розвиваючи тим самим потенціал її ціннісної самосвідомості; б) усвідомлення особистістю майбутнього психолога власних здатностей реорганізує новий потенціал професійного вибору з тим, щоб актуалізувати і утвердити професійні цінності в полі *професійної аксіосфери*, сприяючи тим самим становленню її ціннісної самосвідомості; в) опанування особистістю майбутнього психолога в метапросторі соціальних цінностей реконструює здатність ціннісного самоставлення, що позиціонує рівнозначне ставлення до Іншого в полі *соціальної аксіосфери*, розширюючи тим самим її ціннісну самосвідомість; г) чим більше ускладнюється процес розвитку *інтеграла професійної цінності*, тим більшої єдності, стійкості, цілісності він набуває при одночасній його змінюваності, розширюваності й відкритості для актуалізації нових

емоційно-мотиваційних, когнітивних та поведінкових утворень в особистісній, професійній та соціальній аксіосферах ціннісної самосвідомості майбутнього психолога.

8. Впровадження психологічних технологій підготовки майбутніх психологів у вищому навчальному закладі дозволило організувати на новому аксіологічно-орієнтованому рівні процес розвитку ціннісної самосвідомості майбутніх фахівців та модусів їх самореалізації в майбутній професійній діяльності. За результатами реалізації психотехнологій виявлено тенденцію до утворення домінуючих цінностей особистісної, професійної, соціальної аксіосфер, розвитку аксіоідентичності та оформленість інтеграла професійної цінності майбутніх психологів. Поетапне впровадження психотехнологій з дотриманням логіки формування ціннісної самосвідомості особистості дозволило підвищити схильність майбутніх психологів до самопізнання й самоаналізу, активізувати їх самоінтерес та самоповагу, посилити усвідомленість цінності професії психолога як діяльності допомагаючого типу, зорієнтувати у виборі професійної спеціалізації у відповідності до професійних здібностей, інтенсифікувати потребу до розуміння й прийняття цінності Іншого як суб'єкта професійної взаємодії.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів означеної проблематики. Актуальними в умовах сьогодення й такими, що потребують розв'язання, вважаємо ґрунтовне дослідження методологічних засад інноваційних психологічних технологій підготовки майбутніх психологів, розширення переліку професійних спеціалізацій психологів-практиків, впровадження у вищому навчальному закладі програми підготовки психологів-тренерів за спеціалізацією «Психологія тренерської діяльності», а також вивчення специфіки розвитку домінуючих цінностей інтеграла професійної цінності соціальних психологів, психологів-реабілітологів, політичних психологів тощо.

Зміст дисертації відображено у наступних публікаціях автора:

Монографії:

1. Волошина В.В. Аксіопсихологія професійної підготовки майбутнього психолога у вищих педагогічних закладах освіти. Монографія / В.В.Волошина. – Вінниця: ТОВ «Нілан - ЛТД», 2014. – 274 с.
2. Волошина В.В. Психологічні технології підготовки майбутніх психологів. Монографія / В.В.Волошина. – Вінниця: ТОВ «Нілан - ЛТД», 2015. – 391 с.

Наукові статті у вітчизняних фахових виданнях:

3. Волошина В.В. Ментальні основи тренінгової діяльності психолога початківця [стаття] // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка. Випуск 74. Серія: психологічні науки: Збірник наукових праць: у 2т. – Чернігів: ЧДПУ, 2009. – Вип.74. – Том 1. – С.106 – 110.
4. Волошина В.В. Теоретичний аналіз специфіки професійного становлення майбутнього психолога // Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С.Костюка АПН України / За ред. С.Д.Максименка, Л.А.Онуфрієвої. – Вип.8. – Кам'янець – Подільський: Аксіома, 2010. – 832с. – С.143-152.
5. Волошина В.В. Психологічна підготовка майбутнього психолога до тренінгової діяльності // Психологічний тренінг у мистецтві, культурі, освіті: Збірник наукових

праць Всеукраїнської науково-практичної конференції / Міністерство освіти і науки України; ХДУ; Кафедра психології та педагогіки мистецької освіти. – К.-Херсон: Просвіта, 2010. – 255с.- С.12-17.

6.Волошина В.В. Теоретичний аналіз проблеми професійно значущих якостей особистості майбутнього психолога // Вісник ХНПУ імені Г.С.Сковороди. Психологія. – Харків: ХНПУ, 2010. – Вип.37.– 40с. – С.51-64.

7.Волошина В.В. Мотиваційна готовність майбутнього психолога до професійної діяльності // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький держ. пед. університет ім. Г.Сковороди»: збірник наукових праць – Переяслав-Хмельницький, 2011. – Вип.21.- 513с. – С.356-361.

8.Волошина В.В. Психологічні основи вибору майбутнім психологом спеціалізації професійної діяльності // Вісник післядипломної освіти: збір.наук.праць / Ун-т менедж. освіти НАПН України. - Вип.3 (16). – 2011.- 588с. – С.226-231.

9.Волошина В.В. Психологічна зрілість як складова професійного становлення майбутнього психолога // Збірник наукових праць. Серія: педагогічні та психологічні науки. НАДПС – Хмельницьк. – Вип. 58 – 2011. – С.111-115.

10.Волошина В.В. Специфіка професійної підготовки майбутніх психологів за спеціалізацією «Психолог-консультант» та «Психолог-тренер» // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія № 12. Психологічні науки: зб. наукових праць. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2012. - № 36 (60). – 406с. – С.253-258.

11.Волошина В.В. Теоретичний аналіз сучасних психологічних технологій професійної підготовки майбутніх психологів // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»: зб. науков. праць – Переяслав-Хм., 2012. – вип.25. – 546с. – С. 275-280.

12.Волошина В.В. Специфіка професійного самовизначення майбутніх психологів // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету [Текст]. Т.1. Вид.94 / Чернігівський педагогічний університет імені Т.Г.Шевченка; гол. ред. Носко М.О. – Чернігів: ЧДПУ, 2011. – 288с. (Серія: Психологічні науки) - С.95-100.

13.Волошина В.В. Теоретичні аспекти технології професійної підготовки майбутнього психолога у вищому навчальному педагогічному закладі // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С.Костюка. – Київ, 2011. - Том 11. - Психологія особистості. Психологічна допомога особистості.- Вип. 5.– 616с.- С. 96-105.

14.Волошина В.В. Професійна ідентичність як детермінанта психологічного здоров'я майбутнього психолога // Психологічні перспективи. Волинський національний університет імені Лесі Українки. – Вип. 20. – 2012.– 300с. - С.13-21.

15.Волошина В.В. Особистісно орієнтована технологія професійної підготовки майбутніх психологів-консультантів // Міжнародний науковий форум: соціології, психології, педагогіка, менеджмент. – Вип.9: зб. наук. праць. – К: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2012. – 264с. – С.29 - 38.

16.Волошина В.В. Етапи професійно-психологічної підготовки майбутнього психолога у вищому навчальному закладі // Вісник Черкаського університету. Серія педагогічні науки. №10 [263].Черкаси: - 2013. – 147с. – С.20-26.

17. Волошина В.В. Особливості об'єктивної особистісних цінностей майбутніми психологами у процесі професійної підготовки // Психологія особистості // Науковий журнал № 1(4), Івано-Франківськ: вид-во Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника, - 2013. – С.113-121.

18. Волошина В.В. Методологічні засади професійної підготовки майбутнього психолога у вищому педагогічному навчальному закладі // Вісник одеського національного університету. Серія: Психологія. 2013. Науковий журнал, Т.18, вип. 4(30). – С.60-68.

19. Волошина В.В. Психологічна парадигма аксіотехнології підготовки майбутнього психолога до професійної діяльності // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія №12. Психологічні науки: Зб.наук.праць.– К.:НПУ імені М.П.Драгоманова, 2014. - №43(67).- 421с. – С.189-195.

20. Волошина В.В. Специфіка прояву губристичної мотивації в процесі підготовки майбутнього психолога // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Серія № 12. Психологічні науки: Збір. наук. праць. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2015. - № 2(47). – 270 с. – С.161-168.

Наукові статті у зарубіжних фахових виданнях:

21. Волошина В.В. Методологічні аспекти ціннісно-особистісного підходу у професійній підготовці майбутнього психолога. Edukacija, wychowanie, praca socjalna (ukrainsko-polskie refleksje teoretyczne) / - Rzeszow (Польща) – 2013. - С.52-61.

22. Волошина В.В. Аксиологические аспекты проектирования профессионального Я-образа будущего психолога // Socialinis ugdymas: Postmodernios visuomenės išsukiai vaikų ir jaunimo socializacijai. VII. Recenzuojamas testinis mokslo straipsniu rinkinys. ВМК Leidykla. Vilnius, 2014. – С.293-298.

23. Волошина В.В. Психологические механизмы профессиональной подготовки будущих психологов // Педагогика және Психология – Педагогика и психология / КазНПУ им. Абая - №2(19), 2014. – Алматы – 230с. - С.169-174.

24. Волошина В.В. Специфіка трансформації особистісних цінностей у професійній якості майбутнього психолога // International scientific-practical conference of teachers and psychologists «Science of future», the 8th of May, 2014, Prague (Czech Republic) // Prague (Czech Republic), the 8th of May, 2014 / Publishing Center of the European Association of pedagogues and psychologists «Science», Prague, 2014, Vol.2. p.270.- С.139-146.

25. Волошина В.В. Аксиологічна ідентичність професійного Я-образу майбутнього психолога // International scientific-practical conference of pedagogues and psychologists [Text]: materials of proceedings of the International Scientific and Practical Congress. «Scientific genesis» / Geneva (Switzerland), the 8th of August, 2014 / Publishing Center of the European Association of pedagogues and psychologists «Science», Geneva, 2014, V. 3, p. 261 – P.79-88.

26. Волошина В.В. Сущностное содержание профессиональной идентичности будущего психолога // Психологическое сопровождение образовательного процесса: Сб. науч. ст. – Минск: РИПО; Центр учебной книги и средств обучения, 2015. – Вып. 5. – Ч. 2. – С.44-51.

27. Волошина В.В. Аксиологічна сутність професійного інтеграла майбутніх психологів // *Nowoczesna edukacja: filozofia, innowacja, doswiadczenie* – Nr 2. – Lodz: Wydawnictwo Naukowe Wyzszej Szkoły Informatyki I Umiejetnosci – 2015. – 178с. – С.87-92.
28. Волошина В.В. Інтеграл професійної цінності як ключовий аспект фаховості майбутнього психолога *Pedagogu and Psychology*, III (26), Issue: 50, 2015. – С. 83-87.

Матеріали наукових конференцій:

29. Волошина В.В. Психологическая зрелость как детерминанта профессионального становления будущего психолога // *Психология переходов. Сборник сообщений*, Т.1 Международная высшая школа практической психологии / под ред. Я.Михайлова, Рига – 2012. – 143с. – С.118-121.
30. Волошина В.В. Основные аспекты психологической подготовки будущих психологов в высшем учебном заведении // *Сучасні тенденції розвитку освіти дорослих в європейському просторі: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м.Черкаси, 24 - 29 березня 2013 року. – Черкаси, 2013.–164с. – С.48-51.
31. Волошина В.В. Аксиологические аспекты профессиональной подготовки будущих психологов // *Психология и педагогика: современные методики и инновации, опыт практического применения. Сборник материалов III-й общероссийской научно-практической дистанционной конференции с международным участием* (г.Липецк, 27 сентября 2013г.). / Отв.ред. Е.М.Мосолова. – Липецк: «Кватро», 2013. – 100 с. – С.89-98.
32. Волошина В.В. Психологічна підготовка майбутніх психологів у межах ціннісно-особистісного підходу // *Тенденції розвитку вищої освіти в Україні: європейський вектор: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції*, Ялта (21-22 березня 2013 року). – Ялта: РВНЗ КГУ, 2013. – Ч.1. – 292с. – С.238-241.
33. Волошина В.В. Ценностно-личностная парадигма формирования профессионального интеграла успешного психолога. Особистість і суспільство: методологія та практика сучасної психології: матеріали I Міжнар. науков-прак. інтернет-конф. (13 травня 2014 р.) - *Abstract I International Scientific&Practical Internet Conference* (May 13, 2014) / за заг. ред. Л.В.Засекиної, А.В.Кульчицької, - Луцьк: Вежа-Друк, 2014. – 180с. – С.141-143.
34. Valentyna Voloshyna. Nowe perspektywy w badaniu ludzkiej sferze emocjonalnej. VI Ogólno-polska konferencja bliżej emocji. Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II. Czwartek 11 czerwca 2015.

Матеріали навчально-методичного характеру

35. Психологія: комплекс типових навчальних програм // *Навчально-методичний посібник* // К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2008. – 243с. – С.65 - 82, 121-141.
36. Психологія: комплекс типових навчальних програм з професійної та особистісно-орієнтованої підготовки бакалаврів. Збірник навчальних програм. – К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2011 – 210 с. – С.128-139
37. Ставицька С.О., Волошина В.В. Соціальна психологія. Практикум: Навч. посібник. – К.: Каравела, 2014. – 320 с.
38. Волошина В.В., Долинська Л.В., Ставицька С.О., Темрук О.В. Загальна психологія. Практикум. Навч. посіб. 4 вид. – К.: Каравела, 2015. – 280с.

39. Консультативна психологія/ підручник / І.С.Булах, В.У.Кузьменко, Е.О.Помиткін [та ін.], друге видання: - Вінниця: ТОВ «Нілан - ЛТД», 2015. – 484 с. – С.132 – 148, С.180-189, С.216-226, С.240 – 243.

40. Хрестоматія з консультативної психології/навч. посіб./І.С. Булах, В.В. Волошина, В.У. Кузьменко та ін. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. – 619 с. – С.71-177.

АНОТАЦІЇ

Волошина В.В. Психологічні технології підготовки майбутнього психолога. Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. – Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова.

У дисертації представлено логіку розробки психологічних технологій підготовки майбутнього психолога та специфіку їх впровадження у навчально-виховний процес вищого навчального закладу. Теоретично обґрунтовано змістову сутність психологічних технологій підготовки майбутнього психолога на засадах ціннісно-особистісного підходу, розроблено концептуальну модель і визначено етапи їх впровадження. Емпірично досліджено динаміку розвитку складових інтеграла професійної цінності майбутнього спеціаліста, виявлено механізми й закономірності його становлення. Обґрунтовано критерії, показники, рівні розвитку аксіосфер ціннісної самосвідомості, домінантних цінностей та інтеграла професійної цінності майбутнього фахівця. Встановлено особливості об'єктивації особистісних, професійних, соціальних якостей, їх трансформацію у відповідні цінності й актуалізацію модусів професійної самореалізації майбутнього психолога. Доведено необхідність розширення спектру професійних спеціалізацій підготовки майбутніх психологів з метою розвитку в них інтеграла професійної цінності у відповідності до специфіки професійної діяльності та підвищення рівня ефективності надання психологічної допомоги тим, хто її потребує. Впроваджено психологічні технології підготовки майбутнього психолога й підтверджено результативність їх використання в системі навчально-виховного процесу вищого навчального закладу.

Ключові слова: психологічні технології професійної підготовки майбутнього психолога, ціннісна самосвідомість, особистісна аксіосфера, професійна аксіосфера, соціальна аксіосфера, ціннісно-особистісний підхід, ціннісно-особистісна рефлексія, ціннісно-професійна рефлексія, ціннісно-соціальна рефлексія, ціннісна саморегуляція, інтеграл професійної цінності.

Волошина В.В. Психологические технологии подготовки будущего психолога. Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени доктора психологических наук по специальности 19.00.07 – педагогическая и возрастная психология. – Национальный педагогический университет имени М.П.Драгоманова.

В диссертации представлена логика разработки психологических технологий подготовки будущего психолога и специфика их внедрения в учебно-воспитательный процесс высшего учебного заведения. Теоретически обосновано содержательную сущность ценностно-личностного подхода и построения алгоритма

реализации технологий подготовки будущего психолога с учетом его научных положений. Разработана концептуальная модель психотехнологий и определены этапы их внедрения в процесс подготовки будущего специалиста. Эмпирически исследована динамика развития компонентов интеграла профессиональной ценности, выявлены механизмы и закономерности его становления у будущего психолога. Обоснованы критерии, показатели, уровни развития аксиосфер ценностного самосознания, доминантных ценностей и интеграла профессиональной ценности будущего специалиста. Установлены особенности объективации его личностных, профессиональных, социальных качеств, их трансформация в соответствующие ценности и актуализация модусов профессиональной самореализации будущего психолога. Доказана необходимость конкретизации профессиональных специализаций подготовки будущих психологов с целью развития у них интеграла профессиональной ценности в соответствии со спецификой функциональных обязанностей практической деятельности и повышения уровня эффективности предоставляемой психологической помощи населению. Внедрены психологические технологии подготовки будущего психолога и подтверждена результативность их использования в системе учебно-воспитательного процесса высшего учебного заведения.

Ключевые слова: психологические технологии подготовки будущего психолога, ценностное самосознание, личностная аксиосфера, профессиональная аксиосфера, социальная аксиосфера, ценностно-личностный подход, ценностно-личностная рефлексия, ценностно-профессиональная рефлексия, ценностно-социальная рефлексия, ценностная саморегуляция, аксиоидентичность, интеграл профессиональной ценности.

Voloshyna V.V. Psychological technologies of the education future psychologist. Manuscript.

The thesis for obtaining of the Doctor's degree in psychological science, specialty 19.00.07 - Educational and Developmental Psychology. - National Dragomanov Pedagogical University, Kyiv, 2016.

The thesis presentation logic technology development of psychological preparing of the future psychologist and specific of their implementation in the educational process of higher education. Defined social and psychological determinants of preparing, professional axiological essence integral values, the basic laws of formation axiosphere identity and values integral to the whole and the specific choice of the future psychologist's specialization in the acquirement of professional competencies.

Grounded author's definition of psychological preparation of future psychologist technologies, like a landmark integrative models of his professional development, which are based on logical, interconnected, dynamic system psychological effects aimed at updating the personal, professional and social values and professional values integral structuring process of objectification axioconsciousness. The components of the integral value of future professional psychologist determined axiosphere, which determines the value of integrative dominant consciousness and axioidentity of future specialist.

The methodological basis of psychological technologies become value-personal approach that significantly focus future psychologist on personal and professional values, outlined the significance of the Other as a subject of future professional activity. Under the

provisions of the theoretical approach developed conceptual model of psychological preparation of future psychologist's technologies singled stages and psychological mechanisms. Management algorithm implementation psychotechnologies was to enhance understanding, knowledge and effectiveness of future psychologists respect of values, qualities and values actualized modes of its self-oneself, self-recognition in the personal, professional and social value axiosphere identity. The result of synergy and integration axiosphere led to construction of identity axioms on which, in the structure axiogonsconsciousness of future specialist crystallized dominant values of each axiosphere: «I am a psychologist», which defined the importance of self in the profession; «I consultant», «I am the coach», «I am a social psychologist», which outlined the importance of professional functionality and its effectiveness; «I-Other, Other-I» that marked the value as a subject for another professional interaction. The establishment of values in the consciousness of future psychologists formed the dominant values marked the appearance in it stable personal education - vocational integral values.

The empiric research revealed some positive trends in axiosphere value and integrity of their identity constructs a small part of the future psychologists. But in more than half of the respondents stated abstract, generalized self-understanding and self-acceptance, un formed need of self-recognition himself as a psychologist, low awareness of the importance of personal choice of specialization according to their professional abilities, vague orientation to accept and recognize the value of a partner of interpersonal interaction and so on.

Implementation of psychotechnologies revealed a strengthening of dominant values of personal, professional, social axiosphere, development and axioidentity, forming integral value of future professional psychologists. Phased implementation psychotechnologies subject to the logic of the formation of value self-identity allowed to strengthen the integration of axiosphere, improve the meaningfulness of personal values as defining intentions of their integral activate self-interesting and self-respect of the future psychologist, to enhance awareness of his values profession, intensify it needs to understand and accept the Other as the subject of professional interaction. Implementation of psychological preparation of future psychologist's technologies practice in the educational process of the university confirmed the efficiency and effectiveness of their use to promote the integral value of future professional specialist.

Key words: psychological technologies of the education future psychologist, value consciousness, personal axiosphere, professional axiosphere, social axiosphere, values and personal approach, self-knowledge, values and personal reflection, value-professional reflection, values and social reflection, values self-regulation, axioidentity, integral professional values.

Підписано до друку 10.03.2016 р. Формат 60x84/16.

Папір офсетний. Гарнітура Times.

Наклад 100 прим. Зам. № 059.

Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.
(044) 239-30-26.